

ζήν αναγκαία. Δὲν ὤφειλεν ἄρα ἡ Μητρόπολις νὰ λάβῃ σύντονα μέτρα ὑπὲρ τῶν ἀπόρων ἱερέων τοὺς ὁποίους βλέπει τις πολλάκις ἐπαίτουντας καὶ ρακενδύτας πρὸς ὄνειδος τῆς Ἐκκλησίας μας; Ἀλλοτε οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Ἐπίσκοποι κατέπαυσαν τὰ σχίσματα τὰ χωρίζοντα τοὺς χριστιανοὺς καὶ ἦσαν ὁ τύπος καὶ ὁ ὑπογραμμὸς πάσης ἀρετῆς καὶ ἀγιότητος, σήμερον βλέπομεν τινὰς ἐξ αὐτῶν ὑποθάλλοντας τὰς διαιρέσεις, τὸ δὲ χερίστον πάντων προστρέχοντας εἰς τὴν λύσιν διαφορῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων εἰς διαιτητὰς ἄλλοφύλους καὶ μὴ ἀρμόδιους νὰ κρίνωσι περὶ αὐτῶν.

Αἱ συνέπειαι τῆς ἀσυνέτου ταύτης διαγωγῆς ἤρχισαν νὰ γίνωνται ἐπαισθηταὶ καὶ δὲν βλέπω τίς ὁ μέλλον νὰ ὑψώσῃ τὴν ὀρθόδοξον ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν προσήκουσαν αὐτῇ θέσιν. Ἡ ἔνωσις μετὰ τῶν παλαιῶν καθολικῶν ἡδύνατο κάπως νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῆς τύχης ἡμῶν, ἀλλὰ περὶ τούτου δυστυχῶς οὐδεμία εἰσέτι ἐλήφθη πρόνοια. Καιρὸς λοιπὸν νὰ συναισθανθῶμεν ὅτι ἡ ἰσχυρογνωμοσύνη αὕτη δύναται νὰ ἦναι ἐπιβλαβὴς εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν καὶ ὅτι προκειμένου περὶ χριστιανικῆς ἐνότητος δέον νὰ φανώμεν καὶ ἡμεῖς κάπως συγκαταβατικώτεροι. Οὐδεὶς ἀγνοεῖ τὴν πολιτικὴν καὶ ἰδιωτικὴν βλάβην ἣν ὑπέστη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ὑποδουλώσεώς του τὸ ἀτυχὲς ἡμῶν ἔθνος ἕνεκεν τοῦ χωρισμοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν ἄλλων χριστιανικῶν κοινοτήτων. Πόσα ἄρα θλιβερά ἀποτελέσματα δὲν προξενεῖ ἔτι καὶ νῦν ἡ διαίρεσις τῶν διαφορῶν Χριστιανῶν εἰς τὴν διάνοιαν καὶ τὴν καρδίαν τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀμωμότητος τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας; Ἐφ' ὅσον λοιπὸν δὲν ἐξέλθωμεν ἐκ τῆς ἀκροσφαλοῦς καὶ μεμονωμένης ἡμῶν θέσεως, ἐφ' ὅσον δὲν πεισθῶμεν περὶ τῆς ἀπολύτου ἀνάγκης τοῦ ἀνατρέφειν καὶ διδάσκειν τὴν νεολαίαν εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς θρησκείας καὶ εἰς διδασκαλίαν ἀποθλέπουσαν πρακτικὰς γνώσεις, ἐφ' ὅσον δὲν ἀναθρέψωμεν τὰς μητέρας χριστιανικῶς καὶ δὲν ἐννοήσωμεν ὅτι ἡ ἐν τῷ ἔθνει πειθαρχία εἶναι φυσικὴ ἀπόρροια τῆς πει-

θαρχίας ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ἐφ' ὅσον δὲν τακτοποιήσωμεν καὶ ἐκπαιδεύσωμεν κληρὸν ἱκανὸν νὰ ἐννοήσῃ τὴν ὑψηλὴν αὐτοῦ ἀποστολὴν, οὐδεμίαν θὰ λάβωμεν ἐπίδοσιν, θὰ παρακμάσωμεν ἔτι μᾶλλον διανοητικῶς καὶ ἠθικῶς καὶ θὰ ζῶμεν ἐν ἀσημότητι καὶ ἀδουξίᾳ. Ἡ διδασκαλία, ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἀνατροφή ὅπως καρποφορήσωσι δέον νὰ τραπῶσιν ἄλλην ὁδόν. Ἐν αὐτῇ μόνον τῇ μεταλλαγῇ ἐγκτεται ἡ σωτηρία καὶ ἡ εὐημερία τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. (*)

Α. ΚΟΥΡΝΙΑΚΤΗΣ.

ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ.

Ο ΛΑΘΘΗΣ ΘΑΝΑΤΟΣ ΚΑΙ
Ο ΚΑΤ' ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΝ.

Ἀλλοτε τὸ σῶμα ἐνὸς νεκροῦ περιήρχετο εἰς τοῦ ἀνατόμου τὴν δικαιοδοσίαν, ἐνῶ ἔργον τοῦ φυσιολόγου ἦσαν τῆς ζωῆς τὰ φαινόμενα. Σήμερον ὅμως ὑποβάλλουσι τὸ πτώμα εἰς ὅσα καὶ τὸν ζῶντα ὀργανισμὸν πειράματα, ἐν δὲ τοῖς λειψάνοις τοῦ θανάτου ζητοῦν ν' ἀνεύρωσι τὰ μυστήρια τῆς ζωῆς. Ἀντὶ νὰ βλέπωσιν εἰς πᾶν ἄψυχον σῶμα τύπους, νὰ διαλυθῶσι μόνον καὶ ἐξαλειφθῶσιν ἐτοιμοὺς, ἀνακαλύπτουν ἐν αὐτῷ δυνάμεις καὶ ἐνεργείας ἐπιμόνους, τῶν ὁποίων ἡ μελέτη εἶναι, ὅσον βαθέως δίδεται, διδακτικὴ. Ὅπως δὲ οἱ θεολόγοι καὶ ἠθικολόγοι μᾶς προσκαλοῦν ν' ἀτενίζωμεν ἐνίοτε κατὰ πρόσωπον τοῦ θανάτου τὸ φάσμα καὶ, μετὰ γενναιότητος συλλογίζόμενοι περὶ τῶν τελευταίων ἡμῶν στιγμῶν, ἐνισχύωμεν ἐν τοιαύτῃ μελέτῃ τὴν ψυχὴν μας, οὕτω καὶ ἡ ἱατρικὴ ἐπιστήμη, ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη ἐννοοῦμεν, θεωρεῖ ὡς ἀνάγκην νὰ μᾶς συμπαραλάβῃ, ὅπως μετ' αὐτῆς πα-

(*) Ἡ ἀνωθεν πραγματεία ἐξεφωνήθη ἐν τῇ Φιλ. Συλλόγῳ «ὁ Ὅμηρος».

ρευρεθώμεν εἰς τὰς λεπτομερείας ὅλας τοῦ λυπηροῦ ἐκείνου δράματος, ὅπερ ὀνομάζεται θάνατος, καὶ διὰ μέσου ζόφων καὶ σκιῶν, μᾶς ὀδηγήσῃ πρὸς σαφεστέραν τῆς ζωῆς ἐπιστήμην.

Ὁ Λεϊβνιτζ, (*) ὁ βαθεῖαν καὶ θαυμάσιον ἔχων γνῶσιν περὶ τοῦ συστήματος τῆς ζωῆς, εἶχε καὶ περὶ τοῦ θανάτου ἐπίσης τοιαύτην ἐφρόνην ὥτι ἡ γέννησις οὐδὲν εἶναι ἄλλο, ἢ ἀπλὴ ἀνάπτυξις καὶ εἰς κύκλον εὐρύτερον ἐπέκτασις ζώου σχηματισθέντος ἤδη, ὅτι ἐπομένως ἡ φθορὰ ἢ ὁ θάνατος δὲν εἶναι, ἢ εἰς τὸ πρῶτον σημεῖον ἐπάνοδος τοῦ αὐτοῦ τούτου ζώου, ὅπερ ἐξακολουθεῖ καὶ μετὰ θάνατον ὑπάρχον καὶ ζῶν. Τὸ σύνολον τῶν ζωϊκῶν ἐκείνων ἐνεργειῶν, αἵτινες παρουσιάζονται ὑπὸ μόρια ἀπλᾶ ἐν τῷ σπέρματι, εἶναι τὸ αὐτὸ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, ἡ δὲ γέννησις καὶ ὁ θάνατος οὐδὲν ἄλλο εἶναι, εἰμὴ μεταβολαὶ ἐν τῇ πορείᾳ καὶ συμφωνίᾳ τῶν ζωϊκῶν ἀρχῶν μεταμορφώσεις τοῦτέστι τοῦ μικροῦ εἰς μέγα καὶ τ' ἀνάπαλιν. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ὁ Λεϊβνιτζ ἔβλεπεν ἀπανταχοῦ ἐν τῇ φύσει αἰώνια καὶ ἀδιάφθορα ζωῆς σπέρματα, οὔτε ἀρχόμενα, οὔτε φθειρόμενα. "Ὅ,τι ἀρχίζει καὶ τελειώνει, εἶναι αἱ ὀργανικαὶ μηχαναὶ τῶν ὁποίων τὰ σπέρματα ταῦτα ἀποτελοῦσι τὴν πρώτην ἐνέργειαν· τὸ δὲ ὕλικόν τὸ ἀποτελοῦν τὰς μηχανὰς ταύτας διαλύεται μὲν, πλὴν δὲν καταστρέφεται. Εἶχε καὶ ἄλλην θεωρίαν· ἐθεώρει τὴν γέννησιν ὡς προοδευτικὴν προλαβούσης ζωῆς πορείαν, ἐθεώρει δ' ἐπίσης τὸν θάνατον ὡς βαθμιαίαν τῆς αὐτῆς ἀρχῆς ἐπανάληψιν· ἐφρόνει τοῦτέστιν ὅτι ἐν τῷ θανάτῳ ἡ ζωὴ ἀποσύρεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ὅπως ἐν τῇ γεννήσῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπίσης ἐπροχώρησεν. Ἐπομένως ὁ θάνατος δὲν εἶναι ὀρμητικόν τι φαινόμενον, δὲν εἶναι ἀπώλεια αἰφνιδίως, εἶναι μία βραδεία ἐνέργεια, μία πρὸς τὸ ἀρχικόν σημεῖον ἐπάνοδος. Πρὶν τὸν ἰδῶμεν, πρὸ καιροῦ ἤδη ἐνῆργει ἐν τῷ

ὀργανισμῷ τοῦ ἀνθρώπου, χωρὶς νὰ τὸν βλέπωμεν, διότι ἡ ἀποσύνθεσις ἀρχεται ἐκ τῶν μικροτέρων τοῦ σώματος μελῶν κατὰ πρῶτον. Ναί· πρὶν φανερωθῇ ἡμῖν διὰ τῆς ὀχρότητας τοῦ χρώματος, διὰ τῆς ψυχράνσεως τῶν χειρῶν καὶ τοῦ λοιποῦ σώματος, πρὶν τέλος πάντων παραλύσῃ τὰς κινήσεις καὶ πνίξῃ τοῦ θνήσκοντος τὸ αἷμα, εἰσδύει, ἀφανῆς καὶ ἐπίθουλος, εἰς τὰ μικρότερα καὶ μᾶλλον ἀπόκρυφα μέρη τῶν ὀργάνων καὶ χυμῶν αὐτοῦ. Ἐκεῖ δὲ εἰσδύων, ἀρχίζει νὰ φθείρῃ τὰ ὑγρά, ν' ἀποσυνθέτῃ τῶν νεύρων τὰς συρράφας, νὰ καταστρέφῃ τὰς ἰσορροπίας, νὰ διαλύῃ τὰς ἀρμονίας. Ταῦτα πάντα ἐνεργοῦνται, μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπιβούλως, ἐντὸς ὀρισμένου, βραχείας ἢ μακροῦ, διαστήματος, ὅταν δὲ φανερωθῇ, δυνάμεθα νὰ ἤμεθα βέβαιοι, ὅτι προχείρως καὶ αἰφνιδίως δὲν εἰσέδυσεν εἰς τὸ σῶμα.

Ὁ Βισά (Bichat), μέγας φυσιολόγος περὶ τὰ τέλη τοῦ 18^{ου} αἰῶνος ἀκμάσας, κατέγινε σπουδαιότερον παντὸς ἄλλου περὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ θανάτου, τὸ δ' *Ἐπὶ τῆς Ζωῆς καὶ τοῦ Θανάτου* σύγγραμμα αὐτοῦ, εἶναι καὶ σήμερον τὸ πλουσιώτερον μεταλλεῖον πάντων τῶν ἐπὶ τῆς φυσιολογίας τοῦ θανάτου συγγραφέντων. Ἀφοῦ ἀπέδειξεν, ὅτι ἡ ζωὴ δὲν κινδυνεύει σπουδαίως, εἰμὴ ἀλλοιουμένου ἑνὸς τῶν τριῶν οὐσιωδῶν ὀργάνων, ἐγκεφάλου, καρδίας ἢ πνεύμονος, τὸ σύνολον τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ τὸν ζωϊκὸν τρίπουν, ἐξετάζει πῶς ὁ θάνατος ἐνὸς τῶν ὀργάνων τούτων συνεπιφέρει τὸν θάνατον τῶν ἄλλων καὶ βαθμηδὸν τὴν στάσιν ὅλων τῶν λειτουργιῶν. Ἐκείνου τὰ ἔχνη ἀκολουθοῦσα ἡ νεωτέρα πειραματικὴ φυσιολογία ἐμελέτησε καὶ ἐπιτυχῶς ἐξηκρίβωσε τοὺς διαφοροὺς τοῦ θανάτου μηχανισμοὺς μέχρι καὶ τῶν λεπτοτέρων λεπτομερειῶν αὐτοῦ, προπάντων δὲ, ἔφερεν εἰς φῶς σύστημα ὁλόκληρον ἐνεργειῶν, τὰς ὁποίας ἀπλῶς μόνον εἶχον διᾶδει ἐπὶ τοῦ πτώματος μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἡ θεωρία τοῦ θανάτου ἐτελειοποιήθη βαθμηδὸν συγχρόνως μετὰ τὴν τῆς ζωῆς, διάφορα δὲ πρακτικὰ ζητήματα, ὅπως τὸ τῶν σημείων τοῦ ἀληθοῦς

(*) Μέγας φιλόσοφος καὶ μαθηματικὸς Γερμανός, γεννηθεὶς ἐν Λειψία τῷ 1646, ἀποθανὼν δὲ τῷ 1716 — Σ. Μ.

θανάτου μεταξὺ ἄλλων, ἀρίστα πρὶν, ἐλύθησαν ὀριστικῶς ἤδη.

~~~~~

Α'.

Ἐκ δύο τάξεων φαινομένων ἀπέδειξεν ὁ Βισά, ὅτι σύγκειται ὅλος τῶν ζώων ὁ βίος· ἐκ τῶν τῆς θρέψεως καὶ κυκλοφορίας, καὶ ἐκ τῶν ὀριζόντων τὰς σχέσεις τοῦ ζώου μὲ πᾶν τὸ περὶ αὐτό. Διέκρινε τὸν ὀργανικὸν τοῦτέστιν ἀπὸ τὸν κυρίως ζωϊκὸν βίον. Καὶ τὰ μὲν φυτὰ ἔχουσι τὸ πρῶτον μόνον, τὰ δὲ ζῶα ἀμφότερα ἠνωμένα ὁμοῦ. Ἐπερχομένου λοιπὸν τοῦ θανάτου, αἱ δύο ζωαὶ αὗται δὲν ἐκλείπουσι ταυτόχρονης· ἡ ζωϊκὴ προσβάλλεται πρώτη, τοῦ δὲ νευρικοῦ συστήματος αἱ ἐνέργειαι παύουσι πρὸ τῶν ἄλλων λοιπῶν. Τίνι δὲ τρόπῳ τοῦτο προέρχεται; Ἀνάγκη νὰ μελετήσῃ τις χωριστὰ τὸν ἐκ γήρατος θάνατον, τὸν ἐξ ἀσθενειῶν καὶ τὸν αἰφνιδίως ἐπερχόμενον. Ὁ εἰς γῆρας βαθὺ ἀφικνούμενος ἄνθρωπος θνήσκει, σβέννυται λεπτομερῶς, οὕτως εἰπεῖν. Αἱ αἰσθήσεις αὐτοῦ κλείονται ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην· ἡ ὄρασις σκοτίζεται, θολοῦται, καὶ ὁ ἄνθρωπος παύει ἐπὶ τέλους τοῦ νὰ βλέπῃ τ' ἀντικείμενα· ἡ ἀκοὴ γίνεται βαθμηδὸν ἀναίσθητος πρὸς τοὺς ἡχοὺς· ἀδυνατίζει ἡ ἀφῆ, πᾶσα δὲ ὁσμὴ ἀσθενῶς τοῦ λοιποῦ ἐπενεργεῖ. Μόνον ἡ ὀρεξις ἐξακολουθεῖ ἐπιμένουσα καὶ πολλάκις αὐξάνουσα. Ἐνῶ δὲ τὰ αἰσθητικὰ ὄργανα, ὑπὸ ἀτροφίας καταλαμβάνοντα, χάνουσι τὴν εὐαισθησίαν αὐτῶν, τοῦ ἐγκεφάλου αἱ λειτουργίαι σβέννυνται ὀλίγον κατ' ὀλίγον· ἡ φαντασία γίνεται ἀσαφής, ἡ μνήμη σχεδὸν μηδαμινή, ἡ κρίσις ἀβέβαιος. Ἐξ ἁλλου δὲ, σκληρυνόμενων τῶν μυῶνων, αἱ κινήσεις γίνονται βραδεῖαι, ἡ φωνὴ ἐξασθενεῖ, ὅλοι ἐνὶ λόγῳ τῆς ἐξωτερικῆς ζωῆς αἱ ἐνέργειαι χάνουσι τὴν ἐλαστικότητα αὐτῶν. Πᾶς συνδέων τὸν γέροντα μετὰ τῆς ὑπάρξεως δεσμὸς θραύεται βαθμηδόν· καὶ ὁμοῦς ἡ ἐσω ζωὴ ἐξακολουθεῖ. Ἐξακολουθεῖ ἡ θρέψις· μετ' οὐ πολὺ μολαταῦτα

αἱ δυνάμεις ἐγκαταλείπουσι τὰ οὐσιωδέστερα ὄργανα· μαραίνεται ἡ χώνευσις, αἱ ἐκκρίσεις στερεοῦσιν, ἡ κυκλοφορία τῶν τριχοειδῶν ἀγγείων ἀρχίζει νὰ περιέρχηται εἰς στενοχωρίαν, ἡ τῶν μεγάλων παύει ὀλοτελῶς, αἱ συστολαὶ τῆς καρδίας σταματῶσιν. Αὕτη εἶναι ἀκριβῶς τοῦ θανάτου ἡ στιγμή. Τοιοῦτος ὁ βραδὺς καὶ μερικὸς θάνατος τῶν γέροντων ὅσοι, μὴ θανόντες ἐξ ἀσθενείας, ἐφθασαν εἰς τὸ τέρμα τοῦ βίου των. Ὁ οὕτως ὑπὸ τοῦ αἰωνίου καταλαμβανόμενος ὕπνου, θνήσκει ὅπως τὸ φυτὸν ὅπερ οὐδεμίαν γνῶσιν ἔχον τῆς ζωῆς, οὔτε τοῦ θανάτου ἐδύνατο νὰ ἔχῃ τοιαύτην. Μεταβαίνει ἀνεπαισθήτως ἐκ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἄλλο, τοιοῦτος δὲ θάνατος οὐδὲν ἔχει τὸ ἐπίπονον. Ἡ ἰδέα τῆς ἐσχάτης ὥρας μᾶς τρομάζει μόνον, διότι διὰ μίας διαρρήγνυει τὰς σχέσεις ἡμῶν μὲ πᾶν τὸ περὶ ἡμᾶς· ὅταν ὁμοῦς πρὸ πολλοῦ ἐπαύσαμεν ἔχοντες τῶν σχέσεων τούτων τὴν αἴσθησιν, τρόμον ἐπὶ τοῦ χείλους τοῦ τάφου δὲν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν. Τὸ ζῶον δὲν φρικιά, ὅταν ἔλθῃ ἡ τελευταία αὐτοῦ στιγμή.

Δυστυχῶς, ὀλίγοι ἀποθνήσκουσιν οὕτω, ὁ δ' ἐκ γήρατος θάνατος κατήγησε σπάνιον φαινόμενο. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀποθνήσκουσιν ἐκ συγχύσεως, ποτὲ μὲν αἰφνιδίου, ποτὲ δὲ βαθμιαίας τῶν λειτουργιῶν τοῦ οἰκονομικοῦ ἡμῶν συστήματος. Καὶ ἐνταῦθα ὁ ζωϊκὸς βίος ἐκλείπει πρῶτος, τῆς ἐκλείψεως μόνον εἰ τρόποι εἶναι ἀπείρως ποικιλότεροι. Ὁ συχνότερος τῶν ἄλλων τρόπος εἶναι ὁ διὰ τοῦ πνεύμονος θάνατος· συνεπεία περιπνευμονιῶν καὶ φθίσεων διαφόρων, ἡ ἐξύδωσις τοῦ αἵματος δὲν δύναται πλέον νὰ γείνη ἕνεκα τῆς ἀποσυνθέσεως τῶν σφαιριδίων τοῦ πνεύμονος, τῶν δὲ φλεβῶν τὸ αἷμα ἐπιστρέφον εἰς τὴν καρδίαν δὲν ἀναζωογονεῖται. Ἐν περιπτώσει σοβαρῶν καὶ διαρκῶν πυρετῶν, μiasματικῶν, ἐπιδημικῶν καὶ ἄλλων ὁμοίων ἀσθενειῶν, αἵτινες ὅλοι εἶναι τοῦ αἵματος δηλητηριάσεις, ὁ θάνατος ἐπέρχεται διὰ γενικῆς ἀλλοιώσεως τῆς θρέψεως· ὡσαύτως δὲ καὶ ὅταν πρόκηται περὶ χρονικῶν νοσημάτων

τῶν πεπτικῶν ὀργάνων. Ὅταν ταῦτα ἀλλοιοῦνται, στερεῖται ἡ ἐκκρίσις τῶν ὑγρῶν τῶν πρὸς διάλυσιν τῆς τροφῆς προωρισμένων, τὰ δὲ ὑγρά διέρχονται, ἄνευ ὠφελιμοποιήσεως τὸν σωλῆνα τῶν ἐντοσθίων· τότε ὁ ἀσθενὴς ἀποθνήσκει ἐξ αἰτίας ἀληθοῦς. Μία δὲ τῶν συνηθεστέρων τοῦ θανάτου αἰτιῶν εἶναι καὶ ἡ αἱμορραγία. Ὅταν μία μεγάλη ἀρτηρία ἐξ οἰασθήποτε αἰτίας ἀνοιχθῇ καὶ βεύσῃ, ἐν ἀφθονίᾳ τὸ αἷμα, τὸ δέρμα ὠχρᾷ, ἐλαττοῦται ἡ θερμότης, ἡ ἀναπνοὴ γίνεται διακεκομμένη, ζάλαι, σκοτοδινιάσεις παρουσιάζονται, ἡ φυσιογνωμία μεταβάλλει ἐκφρασιν, ἰδρῶς ψυχρὸς καὶ ἰζώδης καλύπτει μέρος τοῦ προσώπου καὶ τῶν μελῶν, ὁ σφίγμὸς γίνεται βαθμηδὸν πλέον ἀδύνατος, ἐπὶ τέλους παύουσι τῆς καρδίας οἱ παλμοί.

Ὁ δ' αἰφνίδιος θάνατος, πλὴν τῶν ἐξωτερικῶν καὶ τυχαίων αἰτιῶν, δύναται διαφοροτρόπως νὰ ἐπέλθῃ. Ζωηραὶ τῆς ψυχῆς συγκινήσεις ἀναχαιτίζουν αἰφνιδίως ἐνίοτε τὰς κινήσεις τῆς καρδίας, συγκοπὴν θανάσιμον ἐπιφέρουσαι. Πλείστα ὑπάρχουσι παραδείγματα ἀνθρώπων θανόντων ἐκ χαρᾶς καὶ ἐτέρων ἐκ φόβου. Ἐν τῇ κεραυνόβולי ἀποπληξίᾳ, ἃν ὁ ἀληθὴς θάνατος δὲν ἐπέρχεται ἀμέσως, ὑπάρχει οὐχ ἥπτον ταχεῖα τῶν φαινομένων τοῦ θανάτου παραγωγή. Ὁ ἀσθενὴς βυθίζεται εἰς ὕπνον βαθύν· ἀδύνατον νὰ τὸν ἐξυπνήσωσιν· ἡ ἀναπνοὴ αὐτοῦ γίνεται ἐπίπνοος, τὸ βλέμμα του ἀπλανές, τὸ στόμά του παραμορφοῦται· παύουσι τῆς καρδίας οἱ παλμοί, καὶ μετ' ὀλίγον ἡ ζωὴ ἀπέρχεται ἀνεπιστρεπτί. Αἰφνίδιον θάνατον ἐπιφέρει καὶ ἡ διάρρηξις ἐνὸς ἀνευρισμοῦ. Ὑπάρχουσι δ' ἐπὶ τέλους καὶ αἰφνίδιοι θάνατοι, ἀνεξήγητοι ἔτι, καὶ ἐφ' ὧν ἡ αὐτοψία οὐδὲν ἀνεκάλυψε δικαιολογῶν τὴν κατὰπαυσιν τῆς ἐργασίας τῶν ζωτικῶν λεπτολογιῶν.

Τοῦ θανάτου προηγεῖται συνήθως σύνολον φαινομένων, ὅπερ ὀνομάζεται ἀγωνία. Ἐπὶ τῶν πλείστων ἀσθενειῶν, ἡ ἐναρξίς τῆς ἐσχάτης ταύτης περιόδου παρουσιάζεται δι' αἰφνιδίου βελτιώσεως τῶν λειτουργικῶν ὀρ-

γάνων, τελευταίας λάμψεως τῆς σθεννυμένης φλογός· μετ' οὐ πολὺ ὅμως οἱ ὀφθαλμοὶ γίνονται ἀκίνητοι καὶ ἀναίσθητοι πρὸς τοῦ φωτὸς τὴν ἐνέργειαν, ἡ ρὶν λεπτὴ καὶ ψυχρὰ, τὸ στόμα χαλινὸν ὡς ἂν ζητῇ ἀέρα, ἐλλείποντα μολαταῦτα, τὸ κοῖλον μέρος αὐτοῦ ξηραίνεται, τὰ δὲ χεῖλη, μαρκινόμενα, προσκολλῶνται ἐπὶ τῶν ὀδοντιαίων ἀψίδων. Αἱ τελευταῖαι τῆς ἀναπνοῆς κινήσεις εἶναι ἄτακτοι, μακρόθεν δ' ἀκούει τις ῥόγχους καὶ κάποτε βορβορυγμὸν, ἀποτέλεσμα τῆς ἐξ ἀφθόνων βλεννῶν ἐμφράξεως τῶν βρογχικῶν ὀργάνων. Ἡ πνοὴ ἐξέρχεται ψυχρὰ, ἡ δὲ θερμοκρασία τοῦ δέρματος κατέρχεται βαθμηδόν. Ἐὰν στηθοσκοπήσῃ τις τὴν θνήσκοντα, παρατηρεῖ πόσον οἱ παλμοὶ ἀδυνατίζουν βαθμηδόν, ἐὰν δὲ θέσῃ τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ ἐπιγαστρικοῦ καλουμένου μέρους, οὐδεμίαν κίνησιν πλέον ἀπαντᾷ. Τοιαύτη, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, μετ' ἀσθενείας δηλαδὴ ἐπὶ τινα χρόνον παραταθείσας, τοῦ ἀγωνιῶντος ἡ φυσιογνωμία. Ἡ ἀγωνία εἶναι σπανίως ὀδυνηρὰ, συνήθως δ' ὁ θνήσκων ἀγνοεῖ, ὅτι ἀγωνιᾷ. Εἶναι βεβυθισμένος εἰς κοματώδη νάρκωσιν τοιαύτην, ὥστε δὲν αἰσθάνεται τὴν θέσιν του, τοὺς πόνους του, μεταβαίνει δ' ἀνεπαισθήτως ἐκ τῆς ζωῆς εἰς τὸν θάνατον· τοσοῦτον ἀνεπαισθήτως, ὥστε δυσχερὲς εἶναι κάποτε νὰ ὀρίσῃ τις τὴν ἀκριβοῦς στιγμὴν, καθ' ἣν ὁ ἀσθενὴς ἐξέπνευσεν. Οὕτω τοῦλάχιστον συμβαίνει εἰς τὰς χρονικὰς ἀσθενείας καὶ ἰδίως εἰς ὅσας βραδέως καὶ ὑποκώφως ὑποσκάπτουσι τὸ ἀνθρώπινον σῶμα. Ὅταν μολοντοῦτο σημάνῃ ἡ ἐσχάτη ὥρα δι' ὀργανισμοὺς ζωηροὺς, — τοὺς μεγάλους καλλιτέχνας ἐν παραδείγματι, — νέους ἐν γένει ἀποθνήσκοντας, ἐπέρχεται αἰφνίδιος καὶ ἔξοχος τοῦ δημιουργοῦ μεγάλου νοὸς ἐξέγερσις. Οὕτως ὁ Βετόβεν, (*) πρὶν σθεσθῇ καθ' ὀλοκληρίαν ἡ ψυχὴ του, ἐπανεκτήσε τὴν ἀκοὴν καὶ

(*) Ὁ ἀνώτερος τῶν μέχρι τοῦδε Εὐρωπαϊκῶν μουσικῶν ἐγεννήθη ἐν Βόννῃ, παρὰ τὸν Ῥήνον, ἐν ἔτει 1770, ἀπεβίωσε δὲ τῷ 1827. — Σ. Μ.

τὴν φωνήν, ἅτινα εἶχεν ἀμφοτέρω ἀπωλέσει, καὶ διὰ τελευταίαν φοράν ἐπανελάβε τινὰς τῶν ἡδυτάτων ἐκείνων μελωδιῶν του, ἅστινας ἐπωνόμαζε. Παρακλήσεις πρὸς τὸν Θεόν. Τινὲς δ' ἄλλως τε ἀσθενεῖσι διακρίνονται ἰδίως καὶ ἐκ τῆς γλυκύτητος τῆς ἀγωνίας. Ἐξ ὅλων τῶν δεινῶν, ἅτινα μὲ καρφίδων δηλητηριωδῶν κεντήματα μᾶς φονεύουσι καὶ μᾶς ἀπατῶσιν, ἡ φθίσις εἶναι ἡ ἐπὶ πλεῖστον χρόνον θωπεύοντα τὸ πνεῦμα ἡμῶν, ὅτι εἰμεθα ὑγιεῖς, εἶναι δὲ συγχρόνως καὶ ἡ καλῆτερον ἀποκρύπτουσα ἡ μὲν τὰ δεινὰ τῆς ζωῆς καὶ τὰς φρίκας τοῦ θανάτου. Οὐδὲν δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν παραλογισμὸν ἐκείνου τῶν αἰσθήσεων, πρὸς τὰς ζωηρὰς ἐκείνας ἐλπίδας, τὰς ὁποίας ὁ ἐκ φθίσεως ἀποθνήσκων ἀναγκτὰ κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας του. Τὸν κάυσωνα τοῦ καταβιβρώσκοντος αὐτὸν πυρετοῦ, τὸν ἐκλαμβάνει ὡς σύμπτωμα σωτήριον, σχηματίζει σχέδια, μειδιᾷ πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν μὲ γαλήνιον καὶ γλυκὺ μειδίωμα, αἶφνης δὲ, τὴν ἐπαύριον ἡρέμου νυκτός, κοιμᾶται ἵνα μὴν ἐξυπνήσῃ πλέον.

Ἐάν ἡ ζωὴ ἐκτείνηται ἐφ' ὅλου τοῦ σώματος ὁ δὲ θάνατος ἐπομένως ἐπέρχεται ἐφ' ὅλων τῶν μελῶν αὐτοῦ, τί νὰ εἴπῃ τις περὶ τοῦ μέρους ἐκείνου τοῦ νωτιαίου μυελοῦ, τὸ ὁποῖον διάσημός τις φυσιολόγος, ζωϊκὸν κόμβον ἀπεκάλει, καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ περιώριζε τὴν ἀρχὴν αὐτὴν τῆς ζωῆς; Τὸ μέρος ὑπὲρ ὃ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐπιστήμων Φλουράν (*Flourens*) ἐθεώρει ὡς τὸν ζωϊκὸν δεσμὸν, κεῖται σχεδὸν ἐν μέσῳ τοῦ ἐπιμήκου μυελοῦ, ἐν μέσῳ τούτέστι τοῦ μέρους ἐκείνου τῆς νευρικῆς οὐσίας, ἣτις συνδέει τὸν ἐγκεφάλον μετὰ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ. Κατέχει τῶντι μεγάλην καὶ ἀπίστευτον εὐαισθησίαν τὸ μέρος αὐτό. Ὀλίγον ἂν τὸ κεντρώσῃ τις, μὲ μίαν βελόνην ἂν τὸ θίξῃ, ἐπέρχεται ἀμέσως ὁ θάνατος οἷουδήποτε ζώου. Διὰ τοῦ μέσου τούτου οἱ φυσιολόγοι φονεύουσιν ἀμέσως καὶ ἀλανθᾶστως τοὺς κύνες, ἐν τοῖς καταστήμασιν ὅπου ἐργάζονται. Ἡ δ' εὐαισθησία αὕτη εἶναι φυσικωτάτη. Αὐτὸ εἶναι ἡ ἀρ-

χὴ τῶν πρὸς τὸν πνεύμονα διευθυνομένων νεύρων· ἐπομένως, ἅμα τὴν ἐλαχίστην αἰκίαν φέρῃ τις ἐπ' αὐτοῦ, παύουσιν αἱ πνευμονικαὶ κινήσεις καὶ ἐπέρχεται βαθηδὸν ὁ θάνατος. Οὐδὲν δ' εἰδικὸν προνόμιον ἔχει ὁ ζωϊκὸς οὗτος τοῦ Φλουράν δεσμὸς. Οὔτε μᾶλλον συγκεντρωμένη, οὔτε οὐσιωδεστέρα εἶναι ἐν αὐτῷ ἡ ζωὴ συμπίπτει μόνον μὲ τὴν ἀρχὴν τῶν νεύρων, ἅτινα ζωογονοῦσιν ἐν τῶν ἀπαραιτήτων τῆς ζωϊκότητος ὀργάνων, τὸ τῆς αἱματοποιήσεως· ἐν δὲ τοῖς ζῶσιν ὀργανισμοῖς, πᾶσα ἀλλοίωσις τῶν νεύρων, τῶν διοικούντων μίαν σωματικὴν λειτουργίαν, εἶναι κίνδυνος σπουδαῖος διὰ τὴν ἀκεραιότητα αὐτῆς. Δεσμὸς ζωϊκὸς λοιπὸν δὲν ὑπάρχει, οὔτε κέντρον ζωῆς διὰ τὰ ζῶα. Εἶναι ὅλα συλλογαὶ ἀπειρίας ἀτόμων, μικρῶν καθ' ὑπερβολὴν, ἕκαστον δὲ τῶν μικροσκοπικῶν τούτων ὄντων εἶναι τὸ δι' ἑαυτὸ κέντρον. Ἐκαστον δι' ἴδιον αὐτοῦ λογαριασμὸν τρέφεται, παράγει θερμότητα, καὶ διαδηλοῖ τὰς ἐκ τῆς κατασκευῆς του ἐξαρτωμένας ἐνεργείας. Δυνάμει δὲ προὑπαρχούσης ἀρμονίας, ἕκαστον αὐτῶν συναντεῖται μὲ ὅ,τι τὰ ἄλλα ζητοῦσιν· ὅπως ὅμως ἕκαστον ζῇ δι' ἴδιον λογαριασμὸν του, οὕτω δι' ἴδιον αὐτοῦ λογαριασμὸν καὶ ἀποθνήσκει. Τούτου δ' ἀπόδειξις εἶναι, ὅτι μέρη λαμβανόμενα ἐκ τοῦ σώματος νεκροῦ θύνανται νὰ μεταφερθῶσιν ἐπὶ ζῶντος, χωρὶς ἡ ἐλαχίστη νὰ ἐπέλθῃ διακοπὴ εἰς τὴν φυσιολογικὴν αὐτῶν ἐνέργειαν· τούτου ἀπόδειξις εἶναι, ὅτι πολλὰ ὄργανα, νεκρὰ φαινόμενα, δύναται τις νὰ τὰ ἐρεθίσῃ, νὰ τὰ ἐξάξῃ τῆς νάρκης των, καὶ προκαλέσῃ ζωϊκὰς ἐκδηλώσεις λίαν ἀξιοσημειώτους. Περὶ τούτου θέλομεν ἤδη πραγματευθῇ.

B'.

Ὁ θάνατος θεωρεῖται ὀριστικὸς ἀφ' ἧς στιγμῆς οἱ πλῆμοι τῆς καρδίας παύσωσιν ἀνεπιστρέπτει, διότι, παύσεως τῆς συγκοινωνίας τοῦ αἵματος, ἀδύνατος ἀποβαίνει

τῶν ὀργάνων ἡ διατροφή, ἀναγκαία πρὸς διατήρησιν τῆς φυσιολογικῆς ἀρμονίας· ὅπως ὅμως ἀνωτέρω εἵπομεν, ὑπάρχουσιν ἐν τῷ ὀργανισμῷ μυρίαί μικραὶ μηχαναί, διατηροῦσαι μίαν τινα ἐνέργειαν, καὶ ἀφοῦ παύσῃ ἡ τῆς κεντρικῆς καὶ μεγάλης. Ὑπάρχει ἀπειρία ἰδιαιτέρων ἐνεργειῶν, αἵτινες ἐπιζῶσι μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς κυριωτέρας καὶ αἱ ὅποια βαθμυδὸν μόνον ἀποσβέννονται. Ἐν περιπτώσει θανάτου αἱ φινιδίου προπάντων, τὰ πλέγματα καλούμενα διατηροῦσιν ἐφ' ἱκανὰς ὥρας τὴν ἰδίαν αὐτῶν ζωτικότητα. Ἡ θερμότης ἐν πρώτοις βραδέως ἐκλείπει· ὅσω ταχύτερος ἐπῆλθεν ὁ θάνατος, τοσοῦτον βραδύτερον ἀπέρχεται ἐκείνη. Ἐπὶ πολλὰς δὲ μετὰ τὸν θάνατον ὥρας, καὶ ἡ κόμη καὶ αἱ ἔλλαι τρίχες τοῦ σώματος καὶ οἱ ὀνυχες ἐξακολουθοῦν ν' ἀναπτύσσωνται· ἡ ἀπορρόφησις, καὶ αὕτη ἐπίσης δὲν παύει· ἡ χώνευσις τέλος πάντων, καὶ αὕτη ἐξακολουθεῖ. Ὁ Σπαλλανζάνης ἔκαμεν, ὅπως ἀποδείξῃ τὴν περὶ χωνεύσεως ταύτην ἀλήθειαν, πείραμα λίαν περίεργον. Ἐθρεψε μὲ ἀρκετὴν ποσότητα κρέατος κορώνην, ἅμα δὲ αὕτη τὸ ἔφαγεν, ἀμέσως τὴν ἐφόνευσε. Τὴν ἔθεσεν ἀκολουθῶς εἰς μέρος ἔνθα ἡ θερμοκρασία ἦν ἴση πρὸς τὴν θερμοκρασίαν ζώντος πτηνοῦ, καὶ μετὰ ἑξ ὥρας τὴν ἀνέτεμεν. Ὁ στόμαχος εἶχε καθ' ὁλοκληρίαν χωνεύσει τὸ κρέας.

Καὶ ἄνευ τούτων δ' ἄλλως τε, ἐφ' ἱκανὸν χρόνον τὸ πτώμα διατηρεῖ διαφόρους ἄλλας ἐνεργείας. Εἶναι δύσκολον νὰ σπουδάσῃ τις τὰς ἐνεργείας ταύτας ἐπὶ πτωμάτων ἀνθρώπων ἐξ ἀσθενείας ἀποθανόντων, διότι τὰ τοιαῦτα δὲν ὑποβάλλονται εἰς ἀτομικὰς ἐρεῖνας, εἰμὴ εἰκασιτέσθαι ὥρας μετὰ τὸν θάνατον. Τῶν καταδίκων ὅμως, τῶν διὰ θανατικῆς ποινῆς φονευθέντων, τὰ σώματα δύνανται ἐξαίρετα νὰ χρησιμεύσωσιν, ὅπως ἐπ' αὐτῶν μελετήσῃ τις τί συμβαίνει, ἅμα ἡ ζῶσα μηχανὴ σταματήσῃ. Ἐάν τις ἀνατέμῃ τὴν καρδίαν λεπτὰ τινα μετὰ τὴν θανατικὴν ἐκτέλεσιν, θέλει παρατηρήσει παλμούς, ἐπὶ μί-

αν ὥραν καὶ περισσύτερον, ἐξακολουθοῦντας ἀκόμη, τεσσαράκοντα ἕως τεσσαράκοντα πέντε ἀνὰ πᾶν λεπτόν· καὶ ἀφοῦ δ' ἀφαιρέσῃ τὸ ἥπαρ, τὸν στόμαχον καὶ τὰ ἔντερα, οἱ παλμοὶ πάλιν ἐξακολουθοῦσιν· ἐφ' ἱκανὰς δὲ ὥρας καὶ οἱ μυῶνες διατηροῦσι τὴν εὐαισθησίαν τῶν καὶ συστέλλονται, ἅμα διὰ καρφίδος τοῦς θίξῃ τις. Ὁ Κ. Ροβέν (*Robin*) παρατήρησεν ἐπὶ καρατομηθέντος, μίαν ὥραν μετὰ τῆς ποινῆς τὴν ἐκτέλεσιν, τὸ ἀκόλουθον φαινόμενον· «Ὁ νεκρὸς, λέγει, εἶχε τὸν δεξιὸν βραχίονα πλαγίως ἠπλωμένον ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ κορμοῦ, τὴν δὲ χεῖρα 2^ῃ περίπου ἑκατοστόμετρα ἐκτὸς τοῦ ἰσχίου (γόφου)· ἔξυσεν τὸ δέρμα τοῦ στήθους μὲ τὴν αἰχμὴν ἐργαλείου, πρὸς σμήλην ὁμοιάζοντος, ἐπὶ τοῦ ἰσσιπέδου τοῦ κύκλου τοῦ μαστοῦ καὶ μέχρι 10 ἑκατοστομέτρων ἐκτάσεως, χωρὶς ὅμως νὰ πιέσῃ τοὺς ὑποκειμένους μυῶνας. Βλέπομεν ἀμέσως τὸν μεγάλον τοῦ θώρακος μυῶνα, κατόπιν τὸν δικέφαλον, τὴν ἐμπρόσθιον τοῦ βραχίονος κτλ. ἄλληλοδιαδόχως καὶ ταχαίως συστέλλομένους. Τὸ δ' ἀποτέλεσμα ἦτο, ὅτι ὁ βραχίον ὁλόκληρος ἐκινήθη, ὅπως πλησιάσῃ τὸν κορμόν· ἐγένετο μίαν πρὸς τὸ ἔσω μέρος περιστροφήν, μίαν ἡμίσειαν καμπὴ τοῦ πήχεως ἐπὶ τοῦ βραχίονος, ἐν ἀληθῆς ἀμύνης κίνημα, ὅπερ ἀντετίναξε τὴν χεῖρα πρὸς τὸ μέρος τοῦ στήθους μέχρι τοῦ κοίλου τοῦ στομάχου.»

Καὶ ὅμως ταῦτα πάντα οὐδὲν εἶναι παραβαλλόμενα πρὸς ὅ,τι προεκάλεσε διὰ διαφόρων ἐρεθιστικῶν μέσων, προπάντων δὲ διὰ τοῦ ἡλεκτρισμοῦ. Ὁ Ἀλδίνης (*Aldini*) ὑπέβαλε τῷ 1802 εἰς τὴν ἐνεργητικὴν καλουμένην στήλην δύο κακούργους, ἐν Βολίῳ καρατομηθέντας. Ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ἡλεκτρικοῦ ρεύματος, οἱ μυῶνες τοῦ προσώπου συνεστάλησαν, τρομεροῦς μορφασμοὺς σχηματίσαντες, ὅλα δὲ τὰ λοιπὰ μέλη κατελήφθησαν ὑπὸ ὁρμητικῶν κινήσεων. Καὶ τὰ δύο σώματα ἐφαίνοντο ὡς ἀρχίζοντα ν' ἀναστηθῶσιν· ἤθελον νὰ ἐγερθῶσιν· ἱκανὰς δὲ μετὰ τὴν ἀποκεφάλισιν ὥ-

ρας, τὰ ἐλατήρια ὅλα τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος εἶχον ἀκόμη τὴν δύναμιν ν' ἀπαντῶσιν εἰς τοῦ ἡλεκτρισμοῦ τὴν ἐνέργειαν. Καὶ ὁ Ὑρ (Ure) ἔκαμε μετὰ τινὰ ἔτη ἐπίσης ἀξία λόγου πειράματα ἐν Γλασκῶβη ἐπὶ τοῦ πτώματος ἀπηγχονηθέντος καὶ ἐπὶ μίαν περίπου ὥραν ἀφεθέντος ἐπὶ τοῦ ἱκρίωματος μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἀνθρώπου. ἔθεσε τὸν ἕνα τῆς στήλης πόλον εἰς συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ νοτιαίου μωλοῦ κάτωθεν τοῦ αὐχένος, τὸν δ' ἄλλον πόλον ἐπὶ τῆς πτέρνης· ἀμέσως ἡ κνήμη, ἐφ' ἑαυτῆς πρότερον διπλωμένη, ἐτινάχθη μεθ' ὁρμῆς καὶ ἐκινδύνευσε ν' ἀνατρέψῃ ἕνα τῶν παρευρισκομένων, μετὰ κόπου κρατοῦντα αὐτήν. Ἔθεσαν κατόπιν τὸν ἕνα πόλον ἐπὶ τῆς ἐξδόμης πλευρᾶς, τὸν δὲ ἄλλον ἐφ' ἐνὸς τῶν νεύρων τοῦ λαιμοῦ· τὸ στήθος ὑψώθη καὶ ἐπανεπέσεν, ἐπίσης δὲ καὶ ἡ γαστήρ ὅμοιον ἔκαμε κίνημα, ὅπως ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀναπνέῃ. Ἐθιξαν ἀκολουθῶς ἐν νεῦρον τῆς ὀφρύος καὶ τὴν πτέρνην συγχρόνως, ἀμέσως δ' οἱ μυῶνες τοῦ προσώπου συνεστάλησαν. « Ἡ λύσσα, ἡ φρίκη, ἡ ἀπελπισία, ἡ ἀγωνία καὶ ἀπαίσια μειδιάματα ἡ- « νωσαν ὅλα ὁμοῦ τὴν ἀπεχθὴ αὐτῶν ἐκ- « φρασιν ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ δολοφό- « νου. »

Τὸ μᾶλλον ἐντοσούτω ἀξιοσημείωτον γεγονὸς ἐπανόδου στιγμιαίας τῶν ζώϊκων ἰδιοτήτων, οὐχὶ ἐφ' ὅλου τοῦ ὁργανισμοῦ ἀλλ' ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μόνως, εἶναι τὸ παρὰ τοῦ Λεγαλλοῦ (Legallois) μὲν προταθὲν περίφημον πείραμα, παρὰ τοῦ Βρώουν Σέκουαρ δὲ (Brown Sequard) κατὰ τὸ 1858 πρῶτον πραγματοποιηθέν. Ὁ διάσημος φυσιολόγος οὗτος ἀποκεφαλίζει κύνα, προσέχει δὲ νὰ κάμῃ τὴν τομὴν ἀκριβῶς εἰς τὸ μέρος, ἐνθα αἱ σπονδυλικάι ἀρτηρίαι εἰσέρχονται εἰς τὸ ὀστεῶδες ἀγγεῖον αὐτῶν· μετὰ δέκα λεπτά θέτει τὸ γαλβανιστικὸν ρεύμα ἐπὶ διαφόρων μερῶν τῆς κεφαλῆς, κεχωρισμένης τοῦ σώματος. Οὐδὲν κίνημα. Τότε ἐφαρμόζει ἐπὶ τῶν τεσσάρων ἀρτηριῶν, τῶν ὁποίων τ' ἄκρα εὐρίσκονται ἐπὶ τῆς τομῆς τοῦ λαιμοῦ, μικροὺς σωλῆνας διὰ

μεγαλητέρων συγκοινωνοῦντας μὲ δοχεῖον πλήρες νωποῦ καὶ μὲ ὀξυγόνον μεμιγμένου αἵματος, διὰ τοῦ μέσου δὲ τούτου εἰσάγει τὸ αἷμα εἰς τοῦ ἐγκεφάλου τὰ δοχεῖα. Ἀρχίζουν ἀμέσως κινήσεις ἄτακτοι τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῶν μυῶνων τοῦ προσώπου, κατόπιν δὲ βλέπουσι τακτικὰς καὶ ἁρμονικὰς συστολάς, ὡς ὑπὸ τῆς θελήσεως διευθυνομένας. Ἡ κεφαλὴ ἀναλαμβάνει ζωὴν, ἐπὶ ἐν τέταρτον δὲ τῆς ὥρας, καθ' ἧς ἐξακολουθεῖ ἡ ἐν ταῖς ἀρτηρίαις τοῦ ἐγκεφάλου ἐγχυσις τοῦ αἵματος, αἱ κινήσεις γίνονται τελειώτεραι. Παύουν τὴν ἐγχυσιν· παύουσιν ἀμέσως καὶ αἱ κινήσεις, τὰς διαδέχονται δὲ τῆς ἀγωνίας οἱ τρόμοι καὶ μετ' αὐτοὺς ὁ θάνατος.

Οἱ φυσιολόγοι ἐσκέφθησαν, ἂν ἡ στιγμιαία αὕτη τῶν ζώϊκων ἰδιοτήτων ἀνέγερσις δὲν ἐδύνατο νὰ πραγματοποιηθῇ καὶ παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ. Ἄν τοῦτέστι δὲν ἐδύναντο, ἐγγέοντες νωπὸν αἷμα ἐντὸς κεφαλῆς προσφάτως χωρισθείσης τοῦ σώματος, νὰ προκαλέσωσι κινήσεις καὶ ζωογονήσωσι τὸ βλέμμα, ὅπως ἐν τοῦ Σέκουαρ τῷ πειράματι. Ἐσυλλογίσθησαν νὰ δοκιμάσωσι τὸ πείραμα ἐπὶ κεφαλῶν ἀνθρώπων καρατομηθέντων· ἀλλ' αἱ ἀνατομικαί, ἰδίως δὲ τοῦ Κ. Ροδὲν, παρατηρήσεις, ἀπέδειξαν ὅτι αἱ ἀρτηρίαι τοῦ λαιμοῦ διὰ τοιούτου κόπτονται ὑπὸ τῆς λαιμητόμου τρόπου, ὥστε ὁ ἀὴρ εἰσέρχεται ἐν αὐταῖς καὶ τὰς πληροῖ. Ἐπομένως ἀδύνατον νὰ ἐνεργήσωσιν ἐγχυσιν αἵματος, ἱκανὴν νὰ παράξῃ τὰ ὑπὸ τοῦ Κ. Σέκουαρ ἀναφερόμενα ἀποτελέσματα. Εἶναι γνωστὸν τῶνόντι, ὅτι τὸ ἐν τοῖς δοχείοις κυκλοφοροῦν αἷμα γίνεται μὲ τοῦ ἀέρος τὴν ἐπαφὴν ἀφρώδες καὶ ἀνίκανον νὰ διατηρήσῃ ἐν ἐνεργείᾳ ὅ,τι ἐντὸς τοῦ σώματος λειτουργεῖ. Ὁ Ροδὲν φρονεῖ, ὅτι πείραμα τοιοῦτον ἐδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μόνον ἀνθρώπου φονευθέντος ὑπὸ σφαιρῶν, αἵτινες νὰ προσέβαλλον τὸ κάτω τοῦ λαιμοῦ μέρος. Ἐδύνάτο τις τότε νὰ ἐνεργήσῃ τομὴν τῶν ἀρτηριῶν τοιαύτην, ὥστε νὰ μὴν εἰσέλθῃ ἀὴρ, χωρίζων δὲ τὴν κεφαλὴν κατὰ τὸ ὑ-

πὸ τοῦ Σέκουαρ ὑποδειχθὲν μέρος, θὰ εἶχεν ἴσως διὰ τῆς ἐγγύσεως αἵματος μετὰ ὀξυγόνου ὅ,τι φαινόμενα παρατηρήθησαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ κυνός. Ὁ δὲ Σέκουαρ ὑπεστήριξεν ὅτι, λαμβάνων τις προφυλακτικὰ μέτρα, ἐδύνατο ν' ἀπολαύσῃ τὸ αὐτὸ πείραμα καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καρατομηθέντος· τοσοῦτον ἦτο μάλιστα περὶ τούτου βέβαιος, ὥστε ὅτε τῷ ἐπρότεινον νὰ τὸ ἐκτελέσῃ, νὰ ἐνεργήσῃ τούτέστιν ἐγχύσιν αἵματος ἐντὸς κεφαλῆς καρατομηθέντος ἀνθρώπου, ἠρνήθη νὰ τὸ πράξῃ, μὴ ἐπιθυμῶν, εἶπε, νὰ γείνη μάρτυς τῶν βασάνων ὅσας ἐπρόκειτο νὰ ὑποστῇ τὸ δυστυχὲς τοῦτο μέλος τοῦ σώματος, στιγμιαίως ἐπανερχόμενον εἰς τὴν εὐαισθησίαν καὶ τὴν ζωὴν. Ἐννοῶ κάλλιστα τοῦ Κ. Σέκουαρ τοὺς ἐνδοσιασμούς· θέλει ὅμως μοι ἐπιτρέψῃ ν' ἀμφιβάλλω περὶ τοῦ ὅτι ἡ κεφαλὴ τοῦ καρατομηθέντος ἠθέλην ὑποστῇ μεγάλας βασάνους· μίαν ἀπλὴν ἀμυδρὰν καὶ συγκεχυμένην εὐαισθησίαν ἠθέλην ἀνεγείρει ἐν αὐτῇ, οὐδὲν ὅμως πλειότερον. Τοῦτο δ' ἄλλως τε εὐκόλως ἐξηγεῖται. Ἀρκεῖ, ἐν τῇ ζωῇ, ἡ ἐλαχίστη ἐν τοῦ ἐγκεφάλου τῇ κυκλοφορίᾳ ταραχὴ, ὅπως ἀνατρέψῃ ἐξ ὀλοκλήρου τὰς αἰσθήσεις καὶ τοὺς λογισμούς. Ἀφοῦ λοιπὸν ὀλίγον περισσότεροι ἢ ὀλιγώτεροι σταλαγμοὶ αἵματος ἐντὸς τοῦ ἐγκεφάλου ζώου ὕγιους ἀρκοῦσιν, ὅπως ἀλλοιωσῶσι τὴν κανονικότητα τῶν ψυχικῶν διαδηλώσεων, πολὺ πλειότερον θέλει βλαφθῇ ἡ ἀκεραιότης τῆς λειτουργίας τοῦ ἐγκεφάλου, ὅταν τὸν ἐξυπνήσῃ τις, ξένον αἷμα ἐγχέων ἐν αὐτῷ, προπάντων διότι ἡ ἐγχύσις αὕτη εἶναι ἐξ ἀνάγκης ἀνίσχυρος, ὅπως θέσῃ τὸ αἷμα εἰς κυκλοφορίαν μὲ ἀνάλογον πίεσιν καὶ ἰσορροπίαν.

Ἡ σκλήρυνσις τῶν πτωμάτων εἶναι ἐν τῶν μεγαλητέρων χαρακτηριστικῶν φαινομένων τοῦ θανάτου. Εἶναι σκλήρυνσις γενικὴ τῶν μυόνων τοιαύτη, ὥστε καθίστανται ἀνελατοὶ, μέχρι τοιοῦτου βαθμοῦ μολαταῦτα, ὥστε ἀδύνατον νὰ καμφθῶσι πλέον αἱ ἀρθρώσεις, τοῦτο δ' ἀρχίζει ὥρας τινὰς μετὰ τὸν θάνατον. Πρῶτοι σκληρύ-

νονται τῆς σιαγόνος οἱ μυῶνες· κατόπιν οἱ τῆς γαστροῦς, οἱ τοῦ λαιμοῦ, καὶ ἐπὶ τέλους οἱ τοῦ θώρακος. Ἡ σκλήρυνσις γίνεται διὰ τῆς πήξεως τῆς ὕλης τῆς ἀποτελούσης τὰς ἱνας τῶν μυόνων· μετὰ τινὰς ὥρας, ἀραιοῦται ἐκ νέου ἡ πεπηγμένη ὕλη, ἡ σκλήρυνσις παύει καὶ οἱ μυῶνες χαλαροῦνται. Παρόμοιόν τι συμβαίνει περίπου καὶ εἰς τὸ αἷμα. Τὰ σφαιρίδια ἀλλοιοῦνται, φθείρονται καὶ ἄρχεται ἡ διάλυσις. Οὕτω τὰ ἐνεργοῦντα τὴν σῆψιν ζωῦφια προπαρασκευάζουσι τὸ μέγα αὐτῶν ἔργον δι' ὑποκόφου ἀποσυνθέσεως τῶν μᾶλλον ἀποκρύφων μερῶν.

Ἀφοῦ δὲ παύσῃ ἡ σκλήρυνσις καὶ ὁ τελευταῖος τῆς ζωῆς σπινθὴρ σβέσθῃ, ἀρχίζει νέα ἐργασία. Τὰ ζῶντα σπέρματα, ἀτινα ἦσαν ἐπισσωρευμένα εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ πτώματος καὶ εἰς τὸ ἔνδον τοῦ πεπτικοῦ σωλήνος, ἀναπτύσσονται, πολλαπλασιάζονται, εἰσδύουσιν εἰς ὅλα τοῦ ὁργανισμοῦ τὰ μέρη καὶ ἐνεργοῦσι τὴν ἐντελῆ τῶν πλεγματῶν καὶ ὑγρῶν ἀποσύνθεσιν· αὕτη εἶναι ἡ σῆψις. Ἐπέρχεται βραδύτερον ἢ ταχύτερον, ἀναλόγως τῶν αἰτιῶν τοῦ θανάτου καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐξωτερικῆς θερμοκρασίας. Ὅταν ἡ ἀτμοσφαῖρα ἦναι θερμὴ ἢ ὁ θάνατος προῆλθεν ἐξ ἀσθενείας ἀναμίκτου μὲ πληγὰς, ἡ σῆψις ἄρχεται, ἅμα τὸ πτώμα ψυχραθῇ. Ἐν τοῖς ἡμετέροις κλίμασιν, ἡ ἐργασία τῆς ἀποσυνθέσεως ἀρχίζει νὰ φαίνεται συνήθως 38—40 ὥρας μετὰ τὸν θάνατον, τὰ δὲ πρῶτα σημεῖα φαίνονται ἐπὶ τοῦ δέρματος τῆς γαστροῦς. Περιβάλλεται τοῦτο χροιάν κιτρινωπὴν, ἀπλουμένην βαθμηδὸν καὶ καταλαμβάνουσαν ὀλόκληρον τὸ πτώμα τὴν ἐπιφάνειαν. Ταῦτοχρόνως δὲ τὰ ὑγρά μέρη, ὁ ὀφθαλμός, τὸ ἔσω τοῦ στόματος, ἀραιοῦνται ὅλα καὶ φθείρονται· τότε ἀναπτύσσεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ ἀποφορὰ, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐλαφρὰ, κατόπιν ἐξεία καὶ μὲ ἀμυνιακὸν ὁμοιάζουσα· αἱ σάρκες βαθμηδὸν καταπίπτουσι, τὰ δὲ ὅργανα καθίστανται ἀγνώριστα· τὸ ἔμπυον ἀρχίζει βαθμηδὸν νὰ κατακλύζῃ τὸ σῶμα ὀλόκληρον, εἰάν δὲ τις

παρατηρήσει τότε διὰ τοῦ μικροσκοπίου τὰ πλέγματα, οὐδὲν ἀναγνωρίζει πλέον τῶν ἀνατομικῶν στοιχείων ἐκείνων, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὰς κρήκας τοῦ ὀργανισμοῦ. Οὕτω βαθμηδὸν οὐδὲν μένει ἄλλο, εἰμὴ μίγματα ὑλῶν ἀλατούχων, λίπους καὶ λοιπῶν, ὅλα ὑπὸ τῶν νερῶν διαλυόμενα ἢ παρασυρόμενα, ἢ βραδέως ὑπὸ τοῦ ὀξυγόνου τοῦ ἀέρος καιόμενα καὶ εἰς νέα παραγωγικὰ στοιχεῖα μεταμορφούμενα, ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον ὅλη τοῦ πτώματος ἡ ὕλη, πλὴν τοῦ σκελετοῦ, ἐπιστρέφει εἰς τὴν γῆν ὅθεν ἐξῆλθεν. Εἰς τρόπον ὥστε αἱ ὕλαι τῶν ὀργάνων ἡμῶν, τὰ χημικὰ τοῦ σώματος ἡμῶν στοιχεῖα, γίνονται ἐκ νέου βόρβορος καὶ κονιορτός, ἐκ δὲ τοῦ βορβόρου καὶ τοῦ κονιορτοῦ τούτου ἀκαταπαύστως ἀπορρέει νέα ζωὴ καὶ ἰσχυρὰ ἐνέργεια. Ἐπίσης ὅμως ἐξ ἀμφοτέρων δύναται τις νὰ ἐξάξῃ τὸν εἰς γενικὴν χρῆσιν δαπανώμενον πηλὸν (cement), ὅπως δὲ λέγει ἐν τῷ Ἀμ.λέτω ὁ Σαιξσπῆρος, ὁ κονιορτός τοῦ Ἀλεξάνδρου ἢ τοῦ Καίσαρος ἐχρησίμευσεν ἴσως, ὅπως δι' αὐτοῦ φράξωσι τὴν ὁπὴν βαρελίου ζύθου ἢ διορθώσωσι τὴν τρύπαν τοίχου τινος. Αὐτὰ εἶναι τὰ ἔσχατα τῶν μεταμορφώσεων τῆς ὕλης ὅρια. Τὰ δὲ οὐτιδανὰ ταῦτα ὄντα, ἅτινα ἐν τῇ σήψει ἐργάζονται καὶ πολλαπλασιάζονται, ἀπορροφοῦν καὶ ἀποθηκεύουσι πράγματι τὴν ζωὴν, διότι ἄνευ αὐτῶν τὸ πτώμα δὲν ἐδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς τροφή εἰς τὰ φυτὰ, ἅτινα καὶ ταῦτα εἶναι ἐξ ἀνάγκης ἢ δεξαμενὴ, ἐν τῇ ὁποίᾳ πᾶν τὸ ὑπάρχον ἀντλεῖ τὸν χυμὸν καὶ τὴν δύναμιν.

Ὁ θάνατος εἶναι τὸ ἐξ ἀνάγκης τέρμα πάσης ὀργανικῆς ὑπάρξεως. Δύναται τις ν' ἀναβάλλῃ ἐνίοτε τὴν ἀναπόφευκτον στιγμὴν, οὐχὶ ὅμως καὶ νὰ ἐλπίσῃ τὴν ἐπ' ἀορίστῳ ἀναβολὴν αὐτῆς. Δὲν ἤθελε βεβαίως πέσῃ τις εἰς ἀντίφασιν, φανταζόμενος μίαν ἐντελὴ ἀφομοιώσεως καὶ ἀνομοιώσεως τῶν τροφῶν μὲ τὸ σῶμα ἰσορροπίαν τοιαύτην, ὥστε τὸ οἰκονομικὸν τοῦ σώματος σύστημα νὰ διατηρῆται ἐν ὑγείᾳ ἀτελευτήτῳ. Οὐδεὶς ὅμως διείδεν ἀ-

κόρη τὰ μέσα δι' ὧν νὰ πραγματοποιήσῃ μίαν τοιαύτην ἰσορροπίαν, ὁ δὲ θάνατος μένει μέχρι νέας τοῦ κόσμου πορείας ὁ ἀπόλυτος τῆς εἰμαρμένης νόμος. Ἐὰν μολᾷταῦτα ἡ ἀθανασία ὀργανισμοῦ πλήρους ἢ ναι χίμαιρα ἀπλῆ, δὲν εἶναι τοιαύτη καὶ ἡ ἐνὸς χωριστοῦ ὀργάνου, ἰδοὺ δὲ ὑπὸ ποίαν ἐποψίν. Ὁ Κ. Βέρ (Bert) ἀπέδειξεν ὅτι ἐδύνατό τις νὰ ἐμβολιάσῃ τὴν κεφαλὴν ποντικοῦ διὰ τινῶν ὀργάνων τοῦ σώματος τοῦ ἰδίου ζώου, διὰ τῆς οὐράς, ἐν παραδείγματι. Ὁ φυσιολόγος λοιπὸν οὗτος ἐρωτᾷ, ἂν ἦναι ἀδύνατον, ὅταν μῦς, διὰ τοῦ οὗτου παραρτήματος ἐφωδιασμένος, πλησιάσῃ τὸ τέρμα τοῦ βίου του, νὰ τῷ ἀφαιρέσῃ τις τὸ παραρτήμα τοῦτο, ἵνα τὸ μεταφυτεύσῃ ἐπ' ἄλλου νεαροῦ ζώου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου γηράσκοντος καὶ αὐτοῦ, ἐδύνατο κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον νὰ τὸ ἀφαιρέσῃ ὑπὲρ ἄλλου νεαρῆς ἡλικίας καὶ καθεξῆς. Ἡ οὐρὰ δὲ αὕτη, διαδοχικῶς ἐπὶ νεαρῶν ζώων φυτευομένη καὶ εἰς ἐκάστην μεταφύτευσιν θηλάζουσα μεστὸν ζωῆς αἷμα, διαρκῶς ἀνανεουμένη χωρὶς νὰ παύῃ τοῦ νὰ ἦναι ἡ ἰδία πάντοτε οὐρὰ, ἥθελε διαφύγῃ τὸν θάνατον. Τὸ δυσχερὲς καὶ λεπτὸν πείραμα τοῦτο ἐπεχειρίσθη ὑπὸ τοῦ Κ. Βέρ, αἱ περιστάσεις ὅμως δὲν τῷ ἐπέτρεψαν νὰ τὸ παρατείνῃ ἐπὶ πολὺν χρόνον· ἡ δὲ διὰ τῆς περιοδικῆς ἀνανεώσεως διαιωνίσις ἐνὸς ὀργάνου μένει πρόβλημα μήπω λυθὲν, μέχρι τοῦδε τοῦλάχιστον.

Γ'.

Ὁ ἀληθὴς λοιπὸν θάνατος διακρίνεται ἐκ τῆς ὀριστικῆς καταπαύσεως τῶν ἐνεργειῶν καὶ ζωϊκῶν ιδιοτήτων, καὶ τῶν τῆς ὀργανικῆς ἢ φυτικῆς ζωῆς, καὶ τῶν τοῦ κυρίως ζωικοῦ καλουμένου βίου. Ὅταν ὁ ζωϊκὸς βίος ἐκλείψῃ, ἐνῶ ὁ ὀργανικὸς ἐξακολουθεῖ ὑπάρχων, ὁ θάνατος ὑπάρχει κατ' ἐπιφάνειαν μόνον. Τὸ σῶμα καταλαμβάνεται ὑπὸ βαθέως ὕπνου· ὅλαι αἱ συνήθειαι ἐκφρά-

σεις, ὅλκι αἱ ἐνδείξεις τῆς ἐντὸς τοῦ σώματος ἐνεργείας ἐκλείπουν, τὰς διαδέχεται δὲ νάρκη ἀνυπέρβλητος. Οὐδὲν τότε φέρουσιν ἐπὶ τῶν ὀργάνων ἀποτέλεσμα τὰ δραστηκώτερα τῶν χημικῶν ἐρεθιστικῶν φαρμάκων· τὰ πλευρὰ τοῦ θώρακος μένουσιν ἀκίνητα, ἀδύνατον δὲ, βλέπων τις τὸ σῶμα ἐν καταστάσει τοιαύτῃ, νὰ μὴ τὸ ἐκλάβῃ ὡς νεκρόν. Αἱ δὲ μὲ τὸν θάνατον, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, ὁμοιάζουσιν ὀργανικαὶ καταστάσεις εἶναι πολυάριθμοι· ἡ συνηθεστέρα τῶν ἄλλων εἶναι ἡ συγκοπή. Οὕτε αἰσθησις πλέον ὑπάρχει, οὔτε κίνημα πνευματικὸν ἢ κυκλοφορικὸν κατ' ἐπιφάνειαν· ἡ θερμότης κατέρχεται, τὸ δέριμα χάνει τὸ χρώμα του καὶ γίνεται πελιδνόν. Ἀναφέρουσιν ὑστερισμοῦ παραδείγματα καθ' ἃ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας παρετάθη ἡ προσβολή, ὑπὸ τῆς συγκοπῆς συνοδευμένη. Ἐν τῇ ἐκτάκτῳ ταύτῃ περιπτώσει, πᾶσα ψυχολογικὴ διαδήλωσις διακόπτεται, οὐχὶ ἐξ ὁλοκλήρου ὁμῶς. Ὁ K. Βυσὺ (Bussy) ἀπέδειξεν ὅτι ἐν ταῖς σοβαρότεrais συγκοπαῖς οἱ παλμοὶ τῆς καρδίας ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχωσιν, ἀσθενέστεροι, σπανιώτεροι, δυσκολώτερον διακρινόμενοι ἢ ἐν τῷ συνήθει βίῳ, καθαρῶς ὁμῶς καταληπτοί, ὅταν θέσῃ τις ἐπὶ τοῦ ἐπιγαστρίου τὸ οὖς του. Οἱ μυῶνες ἐξ ἄλλου διατηροῦσι τὴν ἐλαστικότητα αὐτῶν καὶ τὰ μέλη τὴν εὐκαμψίαν.

Ἡ ἀσφυξία, ἄμεσον ἀποτέλεσμα καταπαύσεως τῆς ἀναπνοῆς καὶ κατὰ συνέπειαν τῆς ἀναζωογονήσεως τοῦ αἵματος, ἔχει, ὡς συνέπειαν ἐνίοτε, συγκοπὴν σοβαρὰν ὑπὸ θανάτου κατ' ἐπιφάνειαν παρακολουθουμένην, τὰ δὲ τοιοῦτου θανάτου θύματα μετὰ χρονικόν τι διάστημα, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον παρατεινόμενον, ἐπανέρχονται εἰς τὴν ζωὴν. Ἡ συγκοπή αὕτη προέρχεται εἴτε ἐκ καταδύσεως, εἴτε ἐκ τῆς ἀπορροφήσεως αερίου μὴ ἀναπνευσίμου, τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος τοῦ πυθμένου φρέατος ἐν παραδείγματι, εἴτε ἐκ τῶν ἀναθυμιάσεων τῶν κοπροδοχείων καὶ τῶν ἐν τοῖς μεταλλείοις ἐξατμίσεων, εἴτε ἐκ τραγγαλισμοῦ. Ἐν ἔτει 1650 ἀπηγχόνησαν ἐν Ὁξφόρδῃ τῆς Ἀγγλίας γυναῖκα τινα, Ἄνναν Γρήνν καλουμένην. Ἐκρέματο ἐπὶ ἡ-

(ΟΜΗΡΟΣ ΦΥΛ. Δ')

μίσειαν ὥραν ἐπὶ τῆς ἀγχόνης, τινὲς δὲ τῶν παρισταμένων, ὅπως θέσῃσι τέρμα εἰς τὸ μαρτύριον ὑπερ ὑπέφερε, τὴν ἔσυρον ἐκ τῶν ποδῶν μεθ' ὅλης αὐτῶν τῆς δυνάμεως. Ὅτε τὴν ἀπέθεσαν μολαταῦτα ἐν τῷ φερέτρῳ, παρετήρησαν ὅτι ἀνέπνεεν εἰσέτι. Οἱ βοηθοὶ τοῦ δημίου ἐπεχείρισαν νὰ τὴν ἀποτελειώσωσι, χάρις ὅμως εἰς τὴν συνδρομὴν ἱατρῶν τινῶν, ἐπανήλθεν εἰς τὴν ζωὴν καὶ ἔζησεν ἐπὶ πολὺν ἀκόμη χρόνον· καὶ ἡ κατάδυσις δ' ἐπιφέρει πολλάκις συγκοπὴν οὐχ' ἥττον βαθεῖαν, τὸ δὲ περίεργον εἶναι ὅτι καὶ διαρκούσης ταύτης αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις διατηροῦσι μίαν τινα ἐνέργειαν. Ναῦται πνιγέστες καὶ τοὺς ὁποίους ἐγκαίρως ἐξήγαγον τοῦ ὕδατος, διηγήθησαν ὅτι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ὑπὸ τὴν θάλασσαν διαμονῆς αὐτῶν, εἶχον ἐν ὄνειρῳ μεταφερθῇ παρ' αὐτοῖς καὶ περίλυποι ἐσυλλογίζοντο πόσον ὁ θάνατός των ἤθελε πικράνει τὰς οἰκογενεῖας αὐτῶν. Μετὰ τινα λεπτὰ φυσικῆς γαλήνης, εἶχον αἰσθανθῇ δυνατοὺς κωλικοπόνους ἐν τῇ καρδίᾳ· τοῖς ἐφαίνετο ὅτι ἡ καρδία των ἐστρέφετο ἐντὸς τοῦ στήθους των, τὴν δ' ἀγωνίαν ταύτην διεδέχθη ἐντελὴς ἀναισθησία. Εἶναι ἄλλως τε δυσχερέστατον νὰ ὀρίσῃ τις πόσον ἀκριβῶς δύναται νὰ παραταθῇ ὁ κατ' ἐπιφάνειαν θάνατος ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει. Ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς κράσεως τοῦ πνιγέντος. Ἐν ταῖς νήσοις τοῦ Ἑλλ. ἀρχιπελάγους, τῶν ὁποίων ἡ βιομηχανία συνίσταται εἰς τὸ νὰ συνάζωσι σπόγγους ἐν τῷ πυθμένι τῆς θαλάσσης, δὲν δίδουν εἰς τοὺς παῖδας νὰ πίνωσιν οἶνον, εἰμὴ ἀφοῦ γυμνασθῶσι νὰ μένωσιν ἐπὶ τινα χρόνον ὑπὸ τὴν θάλασσαν. Οἱ δὲ πρεσβύτεροι τοῦ αὐτοῦ ἀρχιπελάγους δύται λέγουσιν, ὅτι ἐκ τῶν ὀδυνηρῶν σπασμῶν τῶν μελῶν αὐτῶν καὶ ἀλγεινῆς κατὰ τὴν καρδίαν συστολῆς ἐννοοῦσιν, ὅτι καιρὸς ν' ἀνέλθωσιν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ ἀναπνεύσωσι. Τὴν εὐκολίαν ταύτην τοῦ ὑπομένειν ἐπὶ τινα χρόνον τὴν ἀσφυξίαν καὶ ἀντέχειν εἰς τὴν ἐκούσιον τῶν πνευστικῶν κινήσεων διακοπὴν, καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις τὴν παρετήρησαν. Οὕτως ἀναφέρουσι περὶ Ἰνδοῦ τινος, ὅστις ἐδυβάζετο εἰς μέρη τοῦ Γάγγου,

ἀποκλειστικῶς διὰ λουτρά τῶν κυριῶν τῆς Καλκούτης προωρισμένα, εἰσῆρχετο ἐν αὐτοῖς διὰ τῶν ῥαγάδων τῶν ὑπὸ τὸ ὕδωρ πασσάλων, οἵτινες περικύκλουν τὸ μέρος ἐν ᾧ ἐλούοντο, ἤρπαζε μίαν ἐκ τῶν κνημῶν, τὴν ἐπνιγε καὶ τὴν ἐγύμνωνε. Τὴν ἔχανον αἶφνης αἱ σύντροφοι αὐτῆς καὶ ἀπέδιδον εἰς τοὺς ἐν τῷ Γάγγη νεμομένους κροκοδείλους τὸ δυστύχημα. Μία ὁμῶς—δεσποσύνη αὕτη, —κατώρθωσε νὰ τῷ διαφύγῃ· συνέλαβον τότε τὸν δολοφόνον καὶ κατὰ τὸ 1817 τὸν ἀπηγχόνησαν. Ὁμολόγησεν ὅτι πρὸ ἐπτὰ ἡδὴ ἐτῶν ἐξήσκει τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο. Ἐν ἄλλο πρὸς τοῦτο σχετικὸν γεγονὸς εἶναι τὸ κατασκόπου τινος ὅστις, ἰδὼν ὅτι πρόκειται νὰ τὸν θανατώσωσιν, ἐπεχείρησε ν' ἀποφύγῃ τὸν θάνατον, προσποιηθεὶς τὸν νεκρὸν. Ἐπὶ δώδεκα ὅλας ὥρας διέκοψε τὴν ἀναπνοὴν του καὶ πᾶσαν ἐκούσιον κίνησιν, ὑπέστη δὲ ὅλας τὰς δοκιμασίας εἰς ἃς τὸν καθυπέβαλον, ἵνα βεβαιωθῶσι περὶ τοῦ θανάτου του. Τ' ἀναισθητικὰ τέλος πάντων καλούμενα φάρμακα, ὅπως ὁ ἐθὴρ καὶ τὸ χλωροφόρμιον, ἐπιφέρουσιν ἐνίστε ἐνέργειαν μεγάλαν παρ' ὅ,τι οἱ μεταχειριζόμενοι αὐτὰ χειροῦργοι ζητοῦσιν, ἀντὶ δὲ προσωρινῆς ἀναισθησίας προξενοῦσι τὸν κατ' ἐπιφάνειαν θάνατον.

Εἶναι εὐκόλον νὰ ἐπαναφέρῃ τις εἰς τὴν ζωὴν ἄτομα, εἰς κατάστασιν θανάτου κατ' ἐπιφάνειαν εὐρισκόμενα. Οὐδὲν ἄλλο πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται, εἰμὴ νὰ προκαλέσῃ κίνησιν τῶν δύο μηχανισμῶν, τῶν ὁποίων εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον διακεκορμένη ἡ λειτουργία, τῆς ἀναπνοῆς τοὔτεστι καὶ τῆς κυκλοφορίας. Προκαλοῦσιν ἐν πρώτοις ἐπὶ τῆς θήκης τοῦ θώρακος κινήσεις τοιαύτας, ὥστε ὁ πνεύμων ἀλληλοδιαδόχως πιέζεται καὶ διαστέλλεται. Τρίβουσι κατόπιν τὸ σῶμα ὀλόκληρον, ὅπως ζωογνήσωσι τὴν τριχοειδῆ κυκλοφορίαν, θέτουσι δὲ ὑπὸ τοὺς πόθωνας τοῦ ἀσθενοῦς ἐρεθιστικὰ χημικὰ φάρμακα, ὡς τὸ ἀμμωνιακὸν καὶ τὸ ὀξύκον ὀξύ. Διὰ τοιούτων μέσων ἐπαναφέρουσι πολλάκις εἰς τὴν ζωὴν τοὺς πνιγέντας, ὅχι διότι ἐπιον παρὰ πο-

λὺ ὕδωρ, ἀλλὰ διότι τοῖς ἔλειψεν ὁ αἷρ. Ἐν φάρμακον δραστικώτερον, ὅταν ὁ κατ' ἐπιφάνειαν θάνατος προέλθῃ διότι ὁ ἀσθενὴς ἀνέπνευσεν ἀέρια τοξικά, οἷον τὸ ἀνθρακικὸν ἐξὺ ἢ τὰ θεϊκὸν ὕδρεγγόνον, ἐν φάρμακον τελεσφόρον, λέγω, εἶναι καὶ τὸ νὰ δώσῃ τις εἰς τὸν πᾶσχοντα ν' ἀπορροφήσῃ μεγάλην καθαροῦ ὀξυγόνου ποσότητα. Ἐπρότειναν δ' ἐπὶ τέλους ἐσχάτως νὰ κάμωσι χρῆσιν καὶ δυνατῶν ρευμάτων ἡλεκτρικῶν, ὅπως ἐξυπνήσωσι τὰς κινήσεις τῶν ὑπὸ συγκοπῆς καταληφθέντων. Εἰς ὅλας δὲ ταύτας τὰς περιστάσεις θανάτων κατ' ἐπιφάνειαν, ἐν ζωτικότητος διακριτικὸν σημεῖον ἐπιζῇ, οἱ παλμοὶ τῆς καρδίας. Εἶναι ἀσθενέστεροι, σπανιώτεροι, ναιὶ διακρίνονται ὁμῶς διὰ τῆς σπηθοσκοπήσεως. Ἐν ταῖς σοβαροτέrais τῶν συγκοπῶν, ἐν παντὸς εἶδους ἀσφυξίαις, ἐν δηλητηριάσει διὰ τῶν τρομερωτέρων ναρκωτικῶν, ἐν τῷ ὑστερισμῷ, ἐν τῇ ἐξ ἐπιληψίας ἀναισθησίᾳ, εἰς τὰς ποικιλοτέρας τέλους πάντων καὶ τὰς διαρκεστέρας θανάτου κατ' ἐπιφάνειαν καὶ ληθαργίας περιστάσεις, ἐπανευρίσκει τις πάντοτε τῆς καρδίας τοὺς παλμούς.

Ταῦτα πάντα ἐντοσοῦτω, βέβαια σήμερον διὰ τὴν ἐπιστήμην γεγονότα, ἦσαν ἄγνωστα τοῖς ἀρχαίοις ἰατροῖς, διὸ πολλάκις ἐξέλαβον ὡς ἀληθῆ, τὸν κατ' ἐπιφάνειαν θάνατον. Ἡ ἐπιστήμη ἀριθμεῖ πολλάς τοιαύτας συγχύσεις· δυστυχῶν ταφέντων ὡς νεκρῶν, ἐνῶ ἔζων ἀκόμη. Παρ' ὅσα δὲ λάβη τοιαῦτα τυχαίως ἀνεκαλύφθησαν, εἴτε ἐγκαίρως ἐγένετο ἡ ἀνακάλυψις καὶ ἐσώθη τὸ θῦμα, εἴτε ἀργά πλέον, πόσα ἄλλα ἄρα δὲν διέφυγον τὴν προσοχὴν, ἐν ἐποχαῖς ἰδίως ἀμαθείας καὶ ἀβελτηρίας! Πόσοι ζῶντες δὲν ἐξέπεμψαν τὸν τελευταῖον στεναγμὸν, ἀφοῦ ματαίως ἡγωνίσθησαν νὰ θραύσωσι τὸ φέρετρον αὐτῶν!—Ἀγροφύλαξ τις, ἀνευ οἰκογενείας, ἀποθνήσκει εἰς Σαράντην (*Charente*), μόλις δὲ τὸ σῶμα κατέστη ψυχρὸν καὶ καταβιβάσαντες αὐτὸ τῆς κλίνης, τὸ ἀπέβηκαν ἐπὶ ἀχυροστρώματος, διὰ παλαιᾶς συνδόνος κεκαλυμμένου. Γραῖά τις ἐπεφορ-

τίσθη, ἐπὶ πληρωμῇ, ὃν ἀγρυπνήσῃ ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ νεκροῦ, παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ὁποίου κλόνος πύξου ὑπῆρχε βεθυθισμένος ἐνδον δοχείου πλήρους ἁγιασμοῦ καὶ κηρίον ἀνημένον. Περί τὸ μεσονύκτιον ἡ γραῖα, καθ' ὑπερβολὴν νυστάζουσα, ἀπεκοιμήθη βαθέως, μετὰ δύο δὲ ὥρας ἐγείρεται ἐν μέσῳ φλογῶν, αἵτινες κατέκατον τὰ ἐνδύματά της. Ὁρμᾷ ἔξω, πάσῃ δυνάμει φωνάζουσα: βοήθειαν! οἱ δὲ γείτονες, τρέξαντες, βλέπουν φάσμα γυμνὸν ἐξερχόμενον τοῦ καιομένου οἰκίσκου καὶ μετὰ κόπου συρόμενον ἐπὶ τῶν μὲ καύματα κεκαλυμμένων κνημῶν αὐτοῦ. Ἐνῶ ἡ γραῖα ἐκοιμάτο, σπινθὴρ θά ἐπεσεν ἐπὶ τῆς ἀχυροστρωμνῆς, ἡ δὲ πυρκαϊὰ ἀναπτυχθεῖσα, ἐξήγαγε καὶ τὴν φρουρὸν τοῦ ὕπνου της καὶ τὸν ἀγραφύλακα τοῦ κατ' ἐπιφάνειαν θανάτου αὐτοῦ. Τῷ παρήξαν ἐγκαίρως πᾶσαν συνδρομὴν, ἴαθη καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ζωὴν.

Τὴν 15 Ὀκτωβρίου 1843, γεωργὸς τις ἐκ Νευσατέλης (*Neufchatel*) ἀνέβη εἰς χορτοβολῶνα, ἐν τῷ ἀνωγαίῳ τοῦ οἰκίσκου του κείμενον, ὅπως κατὰ τὸ σῶμα κοιμηθῇ ἐν μέσῳ τῶν χόρτων. Τὸ πρωὶ τῆς ἐπιούσης, ἐπειδὴ εἶχε παρέλθει ἡ ὥρα καθ' ἣν τακτικῶς ἐξεγείρετο καὶ ἡ γυνὴ του δὲν τὸν εἶδε νὰ καταβῇ, ἀνέβη ἵνα μάθῃ τὴν αἰτίαν τῆς βραδύτητος· τὸν εὔρε νεκρόν. Ἐφθασε μετὰ εἴκοσι τέσσαρας ὥρας ἡ στιγμή τοῦ ἐνταφιασμοῦ, βάλλουν τὸ σῶμα ἐντὸς φερέτρου, κλείουν τὸ φέρετρον καὶ τὸ καταβιβάζουν διὰ τῆς κλίμακος τῆς φερούσης ἐκ τοῦ χορτοβολῶνος εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ οἴκου. Αἰφνης μία τῶν βαθμίδων τῆς κλίμακος θραύεται, νεκροφόροι καὶ φέρετρον κρημνίζονται ὅλοι ὁμοῦ, ἐν τῇ πτώσει δὲ ταύτῃ ἀνοίγεται τὸ φέρετρον. Τὸ δυστύχημα τοῦτο, ἐλέθριον δυνάμενον ν' ἀποβῇ πρὸς ἓνα ζῶντα, ὑπῆρξε σωτήριον πρὸς τὸν νεκρὸν, ὅστις ἐξεγερθεὶς τῆς ληθαργίας του διὰ τῆς δονήσεως ταύτης, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ζωὴν καὶ ἀφῆρσε τὸ σάβανον αὐτοῦ, βοηθηθεὶς εἰς τοῦτο καὶ παρὰ τινων ἐκ τῶν νεκροφόρων, ἐκείνων ὅσοι δὲν ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ὅπως τοὺς ἄλ-

λους, ἅμα τὸν εἶδον ἐγερθέντα. Μετὰ μίαν ὥραν ἀνεγνώριζεν ὅλους τοὺς φίλους του, παρεπονεῖτο μόνον ἐπὶ μικρᾷ κεφαλαλγίᾳ, τὴν δ' ἐπιούσαν ἀνέλαβε τὸ ἔργον του. — Κατὰ τὴν αὐτὴν περίπου ἐποχὴν, εἰς κάτοικος τῆς Νάντης ἀπέθανε μετὰ μακρὰν ἀσθένειαν. Οἱ κληρονόμοι του τῷ ἑκατονθῶν θαντὴν μεγαλοπρεπῆ, ἐνῶ δὲ τὸν ἔψαλλον ἐν τῷ ναῷ, ὁ νεκρὸς, ἐπανελθὼν ἐν τῇ ζωῇ, ἤρχισε νὰ κινῆται ἐν τῷ φερέτρῳ. Τὸν μετέφερον οἰκαδε καὶ μετ' οὐ πολὺ ἀνέλαβε. Μετὰ τινὰ ἐντοσοῦτῳ χρόνον ὁ ἱερεὺς, μὴ ἐπιθυμῶν νὰ χάσῃ τῆς θαντὸς τὰ ἔξοδα, ἐπεμψε τὴν σημείωσιν αὐτῶν τῷ πρώτῳ-τεκνῷ, ὅστις ἠρνήθη νὰ πληρώσῃ, παρέπεμψε δὲ τὸν ἱερέα εἰς τοὺς κληρονόμους τοὺς διατάξαντας νὰ τον ἐνταφιάσωσιν. Ἐλαβε χώραν δίκη, ἀρκούντως διασκεδάσασα τὸ κοινόν. — Μήπως ὁ καρδινάλιος Δονὲ (*Donnel*) δὲν διηγήθη ὁ ἴδιος πρὸ τινων ἐτῶν ἐν τῇ Γερουσίᾳ, διὰ ποίου τρόπου, μικροῦ ἐδέησε νὰ κατ' ἐλθῇ ζωντανός;

Παρὰ τὰ τοιαῦτα δὲ παραδείγματα, ἐν οἷς ἐγκαίρως ἀνεκαλύφθη τὸ λάθος, ὑπάρχουσιν ἕτερα, ἐν τοῖς ὁποίοις συνέβη τὸ ἐναντίον. Πολλὰ τοιαῦτα διηγοῦνται, τινὰ ἐξ αὐτῶν μετὰ τοσοῦτων ρωμαντικῶν λεπτομερειῶν συνοδευόμενα, ὥστε ἀδύνατον νὰ τὰς πιστεύσῃ τις ὅλας, ἀλλὰ τῶν ὁποίων οὐχ' ἦττον ἄλλα παρουσιάζουσι χαρακτηριστὰ ἀφιλονεικῆτου αὐθεντικότητος. Εἰς τοιοῦτον λάθος ἀπεδόθη τοῦ ἀββᾶ Πρεβὼ (*Prevost*) ὁ θάνατος. Προσβληθεὶς ἐξ ἀποπληξίας καὶ ἀναίσθητος πεσὼν ἐν μέσῳ τοῦ δάσους Σαιντιλλὺ, ὁ διάσημος συγγραφεὺς οὗτος τῆς *Μαριὼν Λεσκὼ* ἐθεωρήθη ὡς νεκρός· ἱατροί τις χειροῦργος τῷ ἀνοίγει τὴν γαστέρα, κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀστυνόμου, θέλοντος νὰ μάθῃ τὴν αἰτίαν τοῦ θανάτου τοῦ ὁ Πρεβὼ βάλλει κραυγὴν ἐδυνηρὰν καὶ ἀποθνήσκει. Πολλοὶ διεφιλονεῖκῃσαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ γεγονότος. Καὶ ἂν ἐντοσοῦτῳ ἦναι ψευδής, ὑπάρχει ἑτέρα ἱστορία ἀληθῆς μαιευτοῦ περιφήμου, τοῦ Φιλίππου Πὲ (*Peu*). Γυνήτις, ἐν τῷ τέρματι τῆς ἐγκυμοσύνης αὐτῆς εὐρισκομένη, κατελήφθη

ὑπὸ νάρκης, μὲ θάνατον κατ' ἐπιφάνειαν ὁμοιαζούσης. Προσκληθεὶς ὁ μαιευτής, ἵνα ἐνεργήσῃ τὴν Καισαρικήν καλουμένην ἐγχείρησιν, ἐβιάζετο πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῶν παρεστῶτων, οἵτινες τὴν ὑπέλαβον νεκράν. »Τὴν ἐνόμισα καὶ ἐγὼ τοιαύτην, λέγει, ἀφοῦ οὐδένα εὗρον παλμὸν κατὰ τὸ μέρος »τῆς καρδίας, θέσας δὲ καθρέπτῃν ὑπὸ τοὺς »ῥώθωνας, σημεῖον ἀναπνοῆς δὲν παρατήρησα». — Ἐβούησε λοιπὸν τὴν μάχαιραν εἰς τὰς σάρκας, εὗρίσκατο δ' ἐν τῷ μέσῳ τῶν πλεγμάτων, αἱματοφόρων, ὅτε ἡ ἀσθενὴς ἐξῆλθε τῆς ληθαργίας.

Ἄλλ' ἰδοὺ γεγονότα συγκινητικώτερα. Πρὸ τριάκοντα περίπου ἐτῶν, εἰς κάτοικος τῆς ἐν Δορδόνῃ Ἑθμης (*Eymes*) εἶχε πρὸ πολλοῦ προσβληθεὶ ὑπὸ χρονίου νοσήματος, οὐχὶ ἐκ τῶν σοβαρωτέρων, καὶ τοῦ ὁποίου τὸ ὀδυνηρότερον σύμπτωμα ἦτο διαρκὲς ἀϋπνία, ἥτις δὲν ἄφινε τὸν ἀσθενῆ νὰ ἡσυχάσῃ. Ἀηδιάσας ὑπαρξίν τοιαύτην, συμβουλευέται ἱατρὸν τινα, ὅστις τῷ διατάσσει νὰ πάρῃ ὄπιον, συνιστῶν αὐτῷ συγχρόνως νὰ μὴ κάμῃ κατάρχησιν αὐτοῦ. Ὁ ἀσθενὴς μολατὰ ὑπομίνας, ὅτι ὅσον πλεόπετον πῖν, τοσοῦτον εὐκολώτερον θέλει ἱατρευθεῖ, ἐπῆρε διὰ μιᾶς πολλῶν ἡμερῶν δόσιν. Βυθίζεται μετ' οὐ πολὺ εἰς ὕπνον βαθύν, καὶ μετὰ παρέλευσιν 2½ περίπου ὥρων ἐξακολουθεῖ νὰ κοιμᾶται. Προσκαλοῦν τὸν ἱατρὸν, ὅστις εὗρίσκει τὸ σῶμα ψυχρὸν, τὸν δὲ σφιγμὸν ἐσβεσμένον· τῷ ἀνοίγει ἀλληλοδιαδόχως καὶ τῶν δύο βραχιόνων τὰς φλέβας, ἀλλ' ὀλίγοι μόνον σταλαγμοὶ πηκτοῦ αἵματος ἐξέρχονται. Τὴν ἐπαύριον τὸν θάπτουν. Μετὰ τινος ἐν-τοσοῦτω ἡμέρας· μανθάνουν τὴν ἀφροσύνην ἣν ὁ δυστυχὴς εἶχε πράξει, μεγάλην δόσιν πινὼν τοῦ ναρκωτικοῦ ὅπερ τῷ εἶχεν ὁ ἄλλος ἱατρός διατάζει. Διάφορα ἀρχίζουν παρὰ πονα ἐκ μέρους τῶν κατοίκων, οἵτινες ἐπὶ τέλους ἔλαβον τὴν ἄδειαν νὰ τὸν ἐκθάψωσι. Διευθύνεται ἀθρόον τὸ πλῆθος πρὸς τὸ κοιμητήριον, ἐξάγουν τὸ φέρετρον, τὸ ἀνοίγουν καὶ θέαμα φρικῶδες παρουσιάζεται. Ἦτο ἀνεστραμμένος ἐντὸς τοῦ φερέ-τρον, τὸ αἷμα τὸ ἐκ τῶν δύο ἀνεωγμένων

φλεβῶν ρεῦσαν εἶχε καθημάξει τὸ σάβανον, ἦσαν φρικῶδως παραμορφωμένα τὰ χαρ-κτηριστικά τοῦ προσώπου του, τὰ δὲ συσταλέντα αὐτοῦ μέλη ἐμαρτύρουν ὅποια σκληρὰ ἀγωνία προηγῆθη τοῦ θανάτου. — Τὰ πλεῖστα γεγονότων τοιούτων ἀνάγονται εἰς ἐποχὴν μαμακρυσμένην. Ὅσα δὲ τοιαῦτα μεταγενέστερα γνωρίζομεν, συνέ-βησαν ἐν τῇ ἐξοχῇ, ἐν μέσῳ ὀχλῶν ἀμα-θῶν καὶ ἐν γένει εἰς μέρη ὅπου ἱατρός, ὅ-πως ἐξελέγχῃ τοὺς θανάτους, τοὺς ἀληθεῖς τοῦτέστι καὶ τοὺς κατ' ἐπιφάνειαν, δὲν ὑπῆρχε.

Τίτι λοιπὸν τρόπον νὰ διακρίνη τις τὸν ἀληθῆ θάνατον τοῦ κατ' ἐπιφάνειαν; Ὑ-πάρχουσι σημεῖα τινὰ βέβαια τοῦ θανάτου, τεκμήρια τοῦτέστι τῶν ὁποίων ἡ ὀριστικὴ ἐκδήλωσις εἰς λάθῃ δὲν δύναται νὰ ὑποκύ-ψῃ. Καὶ ὅμως ἱατροὶ τινες καὶ ἄλλοι, μὴ ἐπιστήμονες, ἀμφισβῆλαι ἐτι περὶ τῆς βε-βαιότητος τῶν σημείων αὐτῶν καὶ εὐχον-ται, ὅπως ἡ φυσιολογία ἀνακαλύψῃ ἄλλα βεβαιότερα, φιλάνθρωπος δὲ τις ὤρισε ἐ-σχάτως 20,000 φρ. βραβεῖον πρὸς ὄντινα ἀνακαλύψῃ σημεῖον ἀλάνθαστον τοῦ θανά-του. Ὁ σκοπὸς ἐξαίρετος, πλὴν τὰ ἤδη γνω-στά σημεῖα ἀρκοῦσιν, ὅπως προληφθῇ τοῦ λοιποῦ οἷονδῆποτε λάθος καὶ καταστῇ ἀ-δύνατος ὁ κίνδυνος προώρου ταφῆς.

Ὑπάρχουσιν ἐν πρώτοις τὰ ἄμεσα τοῦ θανάτου σημεῖα. Τὸ ὀριστικώτερον αὐτῶν εἶναι ἡ διακοπὴ τῶν παλμῶν· ἀρκεῖ, οὐχὶ ὅμως διὰ τῆς χειρὸς ἀλλὰ διὰ τοῦ ὠτός, νὰ πεισθῇ τις ὅτι ἐξέλιπον, ἀφοῦ ἐπὶ πέν-τε τοῦλάχιστον λεπτὰ στηθοσφυρήση τὸ σῶμα. « Ὁ θάνατος εἶναι βέβαιος, εἶπεν « ὁ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ εἰσηγητὴς κατὰ τὸ « 1848, ἅμα ὀριστικῶς παύσῃ τῆς « καρδίας οἱ παλμοὶ· τούτου δ' ἐπεταί, « καὶ πολλάκις προηγείται, ἡ διακοπὴ τῆς « ἀναπνοῆς καὶ τῶν λειτουργιῶν τῆς « αἰσθήσεως. » Ἐρχονται κατόπιν τὰ μα-κρόθεν σημεῖα, ἅξια προσοχῆς καὶ ταῦ-τα: ἡ σκλήρυνσις τοῦ πτώματος, ἡ ἀν-τίστασις εἰς τῶν γαλθανικῶν ρευμάτων τὴν ἐνέργειαν καὶ ἡ σῆψις. Ἡ σκλήρυνσις ἀρχί-

ζει, ὡς ἐρρέθη, ὥρας τινὰς μετὰ τὸν θάνατον, ἢ δὲ παύσις τῆς συστολῆς τῶν μυόνων ὑπὸ τῶν ρευμάτων τὴν ἐπιρροὴν καὶ ἡ σῆψις φανεροῦνται βραδύτερον. Ταῦτα καὶ ἰδίως τὸ τελευταῖον εἶναι καταληπτὸν καὶ δι' ἀνθρώπους μὴ ἐπιστήμονας, καλῶς δὲ θὰ πράξωσι νὰ τὰ λάθωσιν εἰς σημείωσιν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἐνθα ἱατροὶ δὲν ὑπάρχουσιν. Εἶναι ὁμῶς σχεδὸν περιττὸν διὰ τὰς χώρας ὅπου οἱ ἱατροὶ δύνανται, στηθοσκοποῦντες τὸν νεκρὸν, νὰ βεβαιωθῶσι ταχύτερον καὶ ἀσφαλέστερον περὶ τοῦ πράγματος. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος τούτου ὁ *Hufeland* καὶ ἄλλοι ἱατροὶ, πεισθέντες ὅτι ὅλα τὰ τότε ὑπάρχοντα σημεῖα τοῦ θανάτου ἦσαν ἀθέκτα, ἐνήργησαν τὴν ἐν Γερμανίᾳ σύστασιν *Oelkner Nekropsimon*, ὅπου ἐπὶ τινὰ χρόνον νὰ μένωσι τὰ σώματα, πρὶν ταφῶσιν. Ἐκτοτε μολαταῦτα, οὐδὲν τῶν εἰς τὰ αἶσθλα ταῦτα μεταφερομένων σωμάτων ἐπανήλθεν εἰς τὴν ζωὴν, ἀφοῦ ἀπαξ ὁ ἱατρὸς τ' ἀνεγνώρισεν ὡς νεκρά. Σήμερον δὲ, εἶναι ἔτι μάλλον περιττὰ τοιαῦτα καταστήματα, ἀφοῦ ἡ ἐπιστήμη κατέχει μέσον ὀριστικὸν καὶ ἄμεσον, ὅπως γινώσκῃ τὸν ἀληθῆ θάνατον. Τ' ἀστυνομικὰ μέτρα τ' ἀπαγορεύοντα τὸν ἐνταφιασμὸν καὶ οἵανδ' ἂν αὐτοψίαν, πρὶν παρέλθωσιν 24 ὥραι ἀπὸ τῆς στιγμῆς τοῦ θανάτου, εἶναι ὁπωσδήποτε φρόνιμοι προφυλάξεις, πλὴν οὐδὲν ἀφαιροῦσιν ἐκ τοῦ βεβαίου τῆς μαρτυρίας, τὴν ὁποίαν ἡ παύσις τῶν παλμῶν τῆς καρδίας χορηγεῖ. Ἀλλ' ἡ καρδία παύσῃ ὀριστικῶς τοῦ νὰ πάλλῃ, οὐδεμία πλέον ἀνάστασις δυνατὴ ἢ ζωὴ ἢ ἐγκαταλίπουσα αὐτὴν ἐτοιμάζεται, ὅπως εἰσέλθῃ εἰς νέον κύκλον.

Ὁ Ἀμλέτος, ἐν τῷ περιφώνῳ ἐκείνῳ μονολόγῳ του, ὁμιλεῖ περὶ «τῆς μέπω ἀνακαλυφθείσης χώρας, τῆς ὁποίας τὰ ὅρια «οὐδεὶς ὁδοιπόρος διήλθεν ἔτι», καὶ περίλυπος ἐρωτᾷ ἑαυτὸν, ποῖα εἶναι ἄρα τὰ ὅρια τοῦ ἀνθρώπου, πρὸς ὃν ὁ θάνατος ἤνοιξε τῶν ζοφερῶν τόπων τὰς θύρας. Καὶ ἡ φυσιολογία αὐτὴ δὲν ἠδύνατο ν' ἀπαντήσῃ μετὰ μεζονος θετικότητος, παρὰ τοῦ Σαιζσπέρου τὸ πρόσωπον. Μένει βωβὴ ἐπὶ τῆς

μετὰ θάνατον εἰμαρμένης τῆς ψυχῆς· οὐδὲν μᾶς μιν θάνει, οὐδὲν δύναται νὰ μᾶς μάθῃ. Βέβαιον εἶναι, καὶ ἤθελεν εἶσθαι φροῦδον νὰ τὸ ἀρνηθῇ τις, ὅτι πᾶσα ψυχικὴ ἢ παθητικὴ ἐκδήλωσις, πᾶν ἐξωτερικὸν σημεῖον ἐνεργείας, εἶναι, μετὰ θάνατον, ἀδύνατον. Ἡ διάλυσις τοῦ ὁργανισμοῦ ὀριστικῶς καὶ ἐξ ἀνάγκης μηδενίζει τὰς αἰσθητικὰς, κινητικὰς καὶ ὑπὸ τῆς θελήσεως διευθυνόμενας λειτουργίας, ἀχωρίστους ἐνὸς συνόλου ὕλικῶν ὁρῶν τῆς ὑπάρξεως. Δὲν δύναται τις νὰ αἰσθάνηται, νὰ κινῆται ἢ νὰ θέλῃ, εἰμὴ ἐνόσω ἔχει ὅργανα ἀντιλήψεως, μεταβιβάσεως καὶ ἐκτελέσεως, αἱ δὲ παρὰ τῆς ἐπιστήμης βεβαιούμεναι αὐταὶ ἀλήθειαι εἶναι πάσης διαμφισβητήσεως ἀνεπίδεκτοι. Μᾶς διδάσκουσιν ἄρα τι καὶ περὶ τῆς περαιτέρω τύχης αὐτῶν τῶν ψυχικῶν τοῦ ἀνθρώπου ἀρχῶν; Ὁχι, τὸ ἐπαναλέγω, τοῦτο δὲ διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον, ὅτι ἡ ἐπιστήμη δὲν φθάνει· μέχρι τῶν ἀρχῶν αὐτῶν ἢ μεταφυσικῇ ὁμῶς, ἢ μεταφυσικῇ ἢ τις φθάνει· μέχρις αὐτῶν, μᾶς ἐπιτρέπει, μᾶς ὑποχρεοῖ μάλλον νὰ πιστεύωμεν ὅτι εἰσὶν ἀθάνατοι. Ἀθάνατοι, ναὶ, ὅπως αἱ ἀρχαὶ τῆς κινήσεως, ὅπως αἱ τῆς ἀντιλήψεως, ὅπως ὅλοι αἱ ἐνεργοὶ τοῦ κόσμου τούτου ἐνότητες. Τὰς ἐνότητας δὲ ταύτας, τί ἐν γένει τὰς χαρακτηρίζει; Ὅτι εἶναι ἀπλᾶ, τούτέστιν ἀδιάφθοροι, ὅτι συνδέονται ἁρμονικῶς, αἱ μὲν μετὰ τῶν δὲ, εἰς τρόπον ὥστε ἐκάστη ἀντιλαμβάνεται τῆς ἀπείρου τῶν ἄλλων τάξεως. Ἄνευ τοῦ συνδέσμου τούτου, κόσμος δὲν ὑπῆρχε. Τί δ' ἐν μέρει χαρακτηρίζει τὰς ψυχικὰς ἐνότητας; Ὅτι, πλὴν τῆς συνειδήσεως τοιαύτης ἀντιλήψεως, ἔχουσι καὶ τὴν συναίσθησιν τῶν τὰ πάντα συνδεουσῶν σχέσεων, καὶ πρὸς τοῦτο, τὰς κατὰ πολὺ ἢ ὀλίγον ἀνεπτυγμένας δυνάμεις, αἵτινες περιέχουσι τὴν συνείδησιν καὶ ἀντίληψιν ταύτην. Διατὶ λοιπὸν θέλομεν αἱ ἐνότητες αὐταὶ νὰ ᾖναι μάλλον τῶν ἄλλων φθαρταί; Ἐὰν ὅλοι αἱ δυνάμεις, ὅλοι αἱ ἐνεργεῖαι ᾖναι αἰῶνιοι, διατὶ νὰ μὴν ᾖναι αἰῶνιοι καὶ αἱ κατέχουσιν τὸ εὐγενὲς τοῦτο προνόμιον, τὴν

συναίσθησιν τοῦτέστι τῶν ἀπείρων σχέσεων, τὰς ὁποίας αἱ ἄλλαι, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζωσιν, ἀνέχονται;

Ἵνα λοιπὸν ἐννοήσῃ τις τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, ὀφείλει νὰ τεθῇ ἐκεῖ ὅπου μετὰ δυσκολίας ὑψοῦνται οἱ ἄνθρωποι, ἐννοῶ τὸ ἀφελές καὶ ἀλάνθαστον ὅλων τῶν ἐνεργῶν αὐτῶν ἀρχῶν, αἵτινες πληροῦσι τὴν ὑφήλιον. Ὁρῶμεν νὰ ἐννοήσωμεν βαθμικῶς ὅτι ἐκεῖνο ὅπερ βλέπομεν εἶναι οὐδέν, παραβαλλόμενον πρὸς ὃ, τι δὲν βλέπομεν. Ὅλη ἡ ἰσχὺς, ὅλος ὁ μηχανισμὸς τῶν πολυπλοκοτέρων κινήσεων, τῶν μεγάλων φαινομένων τῆς φύσεως καὶ τῶν λεπτοτέρων ἐνεργειῶν τῆς ζωῆς, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ νοὸς ἐξαιρουμένου, ταῦτα πάντα προέρχονται ἐκ τῆς ἀπείρου συνενώσεως σειρᾶς ἀτελευτήτου στενῶν καὶ κεκρυμμένων ἀρχῶν, τῶν ὁποίων αἱ ἐνέργειαι προβαίνουσι τελειοποιούμεναι, ἀπὸ τῆς ἀπλουστερίας κινητικῆς δυνάμεως μέχρι τοῦ ὑπερτάτου νοός. Ὁ ἄνθρωπος, ὅπως τὸν βλέπομεν καὶ τὸν γνωρίζομεν, οὐδέν εἶναι ἄλλο εἰμὴ χονδροειδὴς καὶ πολὺπλοκος προκύπτουσα γραμμὴ ἐκείνων ἐκ τῶν ἀρχικῶν τούτων ἐνεργειῶν, ὅσαι κεῖνται ἐν τῇ βαθυτέρᾳ καὶ κλητέᾳ ἔνδον ἡμῶν θέσει. Ἡ προκύπτουσα γραμμὴ αὕτη δὲν εἶναι ἡ ἀθάνατος, ὅπως ἀθάνατος δὲν εἶναι ἡ δύναμις ἡ κινουσα ἀτμομηχανὴν ἢ τὸν ἤλεκτρισμὸν Βολταϊκῆς στήλης, ἐνῶ ἐντοσούτω καὶ ἡ κίνησις καὶ ὁ ἤλεκτρισμὸς εἶναι αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἀδιάφθορα. Τοῦτο λοιπὸν δὲν εἶναι τὸ πρὸς τὸν Θεὸν ἀτενίζον μέρος ἡμῶν. Ἡ ἀληθὴς ἡμῶν ἀταμιχότης, τὸ ἀληθές ἡμῶν ἐγὼ, ἐκεῖνο ὅπερ, χωρὶς νὰ βαυκαλίζεται ἀπὸ χιμαίρας καὶ ὄνειρα ἁπλᾶ, δύναται νὰ βασισθῇ ἐπὶ μιᾶς μελλούσης ζωῆς, εἶναι ἡ παντὸς ὕλικου δεσμοῦ καὶ παντὸς συγκεκριμένου κρίματος ἀπληγμένη ἐνότης, εἶναι ἡ προφανῶς ἀφελὴς ἐκείνη ἐνέργεια, ἡ κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἥττον καθαρὰν ἔχουσα τὴν συναίσθησιν τῶν ἰδίων αὐτῆς σχέσεων μετὰ τῶν ἀπείρων ἄλλων, ὁμοίων μετ' αὐτῆς, ἐνοτήτων, καὶ διὰ τοῦ νοός καὶ τῆς ἀγάπης πολὺ ἢ ὀλί-

γον πρὸς ταύτας πλησιάζουσα. Ἀδύνατον, ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ φαντασθῶμεν τί θ' ἀπογείνηται ἐνότητος ταύτης ἡ ζωὴ, τὴν ἡμέραν καθ' ἣν, ἀφίνουσα τὸ ἐκ σαρκὸς δεσμωτήριον αὐτῆς καὶ εἰς τὸν ἰδανικὸν μεταβαίνουσα αἰθέρα, δὲν θὰ ἔχῃ πλέον ὄργανα, ὅπως ἐνεργήσῃ. — Ἐκεῖνο ὅμως ὅπερ δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν, εἶναι ὅτι, διὰ τοῦτο ἀκριβῶς, θέλει ὑψωθῇ εἰς καθαροτέραν ἐπιστήμην ὥσων ἀμυδρῶς μόνον καὶ συγκεχυμένως ἐγνώρισε, καὶ εἰς ἀγάπην ἀγνωστέραν πραγμάτων, ἅτινα διὰ τοῦ πέπλου μόνον τῶν αἰσθήσεων εἶχε πρότερον λατρεύσει. Ἡ δὲ πεποιθήσις αὕτη, ἡ τὴν ζωὴν ἐξευγενίζουσα, εἶναι ὡσαύτως καὶ τοῦ θανάτου ἡ παρηγορία. (*)

(Ἐκ τῆς Γαλλικῆς).

B.

ΟΙ ΔΕΡΒΙΣΑΙ.

» Ἐάν, — ἔγραψεν ἐν τῷ *Intellectual Observer* ὁ Ἀγγλος *Vanberg* ἄλλοτε, — ἡ ὑπεροχὴ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Δύσεως » ἐπὶ τοῦ τῆς Ἀνατολῆς δὲν ἦτο τασοῦτον » καταφανές, ἥθελον σχεδὸν ζηλεύσει τοῦ » Δερβίσου τὴν τύχην. Μὲ ῥάκη κεκαλυμμέ- » νος καὶ εἰς γωνίαν συνεσταλμένος, » δεικνύει, δι' ἀκαταλήπτου τινος τῶν ὀφ- » θαλμῶν αὐτοῦ κινήσεως, πόσον μεγάλη » εἶναι ἡ εὐτυχία του. — Τί φυσιογνωμία » αἰθριος, ὁποία γαλήνη ψυχῆς ἐφ' ὅλων » αὐτοῦ τῶν κινήσεων, ὁποία ἀντίθεσις με- » ταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολι- » τισμοῦ! Ὅτε ἄλλοτε, ὅπως διαφύγω ἐ- » παπειλοῦντά με κίνδυνον, ἠναγκάσθην » νὰ μετεμφισθῶ εἰς Δερβίσην, ὅ, τι προ- » πάντων δὲν ἐδυναμην νὰ ὑποφέρω, ἦν » τὸ ἐπιτετηδευμένον ἐκεῖνο ἥθος, ὅπερ ὡ- » φειλον νὰ περιβληθῶ καὶ πάλιν δὲ δὲν

(*) Ὁ τὴν ἀνωτέρω περισπούδαστον πραγματεῖαν πρὸ ὀλίγων μηνῶν συγγράψας, *Fernand Papillon*, διάσημος Γάλλος ἱατρός, ἀπεβίωσεν ἐσχάτως εἰς ἡλικίαν εἴκοσι εἰς μόλις ἐτών. Σ.Μ.